

www.Schuman2030.eu

Working Paper 2

The Fundamenten van de Europese Unie

Project Schuman2030

Werkdocument 2

De Fundamenten van de Europese Unie

Status: In uitvoering

Abstract:

Dit werkdocument biedt een basis voor verdere analyse in volgende werkdocumenten van de Europese Unie vanuit een democratisch perspectief. De EU wordt beschouwd als een evoluerend project dat voortdurend iteraties en verfijningen ondergaat om de doelstellingen van Robert Schuman te bereiken. Dit werkdocument behandelt de opeenvolgende verdragen die de EU de afgelopen 75 jaar hebben gevormd, onderzoekt hoe macht in de praktijk wordt uitgeoefend en sluit af met een discussie over federalisme versus confederalisme.

Opmerking:

Dit is een project in ontwikkeling. Naarmate er feedback wordt verzameld, argumenten worden aangedragen en meer gegevens worden verzameld, verwachten we dat het project zich verder zal ontwikkelen. Uiteindelijk zullen de nationale en EU-parlementen een concreet kader voor 2030 moeten vaststellen.

Deze publicatie is uitgegeven onder de Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International-licentie.
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Je bent vrij om:

Delen: het materiaal kopiëren en opnieuw verspreiden in elk medium of formaat.

Aanpassen: het materiaal remixen, transformeren en erop voortbouwen.

De licentiegever kan deze vrijheden niet intrekken als u zich aan de licentievoorwaarden houdt.

Onder de volgende voorwaarden:

Naamsvermelding: U dient de juiste bronvermelding te geven, een link naar de licentie te plaatsen en. U mag dit op elke redelijke manier doen, maar niet op een manier die suggereert dat de licentiegever u of uw gebruik onderschrijft.

Niet-commercieel. U mag het materiaal niet voor.

Gelijk delen. Als je het materiaal bewerkt, transformeert of erop voortbouwt, moet je je bijdragen onder dezelfde licentie distribueren als het origineel.

Geen aanvullende beperkingen. U mag geen juridische voorwaarden of technologische maatregelen toepassen die anderen wettelijk belemmeren in het uitvoeren van handelingen die de licentie wel toestaat.

Mededelingen:

U hoeft zich niet aan de licentievoorwaarden te houden voor elementen van het materiaal die zich in het publieke domein bevinden of wanneer uw gebruik is toegestaan door een toepasselijke.

publiciteitsrechten, privacyrechten of morele rechten, kunnen bijvoorbeeld beperkingen opleggen aan hoe u het materiaal gebruikt.

Dit materiaal is samengesteld met behulp van de AI-assistenten Monica, Gemini en Euria.

1 Inhoudsopgave

1	Inhoudsopgave	4
2	De evoluerende grondslagen van de Europese Unie	6
2.1	75 jaar opgroeien	6
2.2	De rol van Schuman.....	7
3	Historische ontwikkeling richting democratische hervormingen in de EU	8
3.1	Fase 1: Het oprichtingstijdperk (jaren 1950-1970).....	8
3.1.1	Verdrag van Parijs (1951), EGKS, het eerste supranationale orgaan.....	8
3.1.2	Verdrag van Rome (1957), de EEG op weg naar economische integratie	10
3.1.3	Fusieverdrag (1965).....	13
3.2	Fase 2: Het democratisch ontwaken (1979-1992)	16
3.2.1	Overzicht.....	16
3.2.2	Voordelen van deze periode	17
3.2.3	Nadelen van deze periode	18
3.2.4	Referenties	20
3.3	Fase 3: De constitutionele ambitie (1992-2009).....	21
3.3.1	Overzicht.....	22
3.3.2	Voordelen van deze periode	23
3.3.3	Nadelen van deze periode	25
3.3.4	Referenties	28
3.4	Fase 4: Het crisistijdperk (2010-2020)	29
3.4.1	Overzicht.....	30
3.4.2	Voordelen van deze periode	32
3.4.3	Nadelen van deze periode	34
3.4.4	Referenties	37
3.5	Fase 5: Het burgergerichte tijdperk (2020-2025)	38
3.5.1	Overzicht.....	39
3.5.2	Belangrijkste ontwikkelingen:	39
3.5.3	Voordelen van deze periode	41
3.5.4	Nadelen van deze periode	45
3.6	Momenteel geldende verdragen.....	49
3.6.1	Verdrag inzake de Europese Unie (TEU) (geconsolideerd 2016).....	49
3.6.2	Verdrag inzake de werking van de Europese Unie (VWEU) (v. 2016) ...	50
3.6.3	Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (EURATOM) (geconsolideerde versie 2016).....	50
3.6.4	Handvest van de Fundamentele Rechten van de Europese Unie (v.2016)	51
3.6.5	Referenties voor de teksten van de verdragen	51

3.7	Referenties	51
3.8	Tijdslijnoverzicht van belangrijke mijlpalen in de democratie	54
4	Vergelijkend federalisme: EU versus VS versus Zwitserland	56
4.1	Federale staat versus confederatie: belangrijke verschillen.....	56
4.1.1	Definities.....	56
4.1.2	Belangrijkste verschillen	56
4.1.3	Praktische voorbeelden	57
4.1.4	Hybride modellen, de EU en Zwitserland	57
4.1.5	Waarom het verschil ertoe doet	58
4.2	Een vergelijking tussen de VS, Zwitserland en de EU	58
4.2.1	Verenigde Staten.....	58
4.2.2	Zwitserland	59
4.2.3	Europese Unie.....	59
4.2.4	Vergelijkende tabel: Belangrijkste kenmerken.....	59
4.2.5	Conclusie	60

2 De evoluerende grondslagen van de Europese Unie

2.1 75 jaar opgroeien

De Europese Unie (EU) werd na de Tweede Wereldoorlog opgericht met als doel nieuwe oorlogen te voorkomen en duurzame vrede tussen de Europese landen te bewerkstelligen. Dit werd in essentie bereikt door economische banden te smeden. Stapsgewijs ontwikkelde dit zich tot een grotere integratie op alle gebieden, tot op de dag van vandaag, maar wel op basis van verdragen. De Europese Unie wordt juridisch gezien beschouwd als een confederatie, maar functioneert in de praktijk als een federatie. Dit benadrukt een toenemende kloof tussen de juridische grenzen die in de verdragen zijn vastgelegd en de politieke realiteit.

De Europese Unie is gevormd door een aantal belangrijke verdragen, die elk de integratie uitbreidden en de huidige structuur ervan bepaalden:

1. **Verdrag van Parijs (1951).** Richtte de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) op en legde daarmee de basis voor een latere Europese integratie.
2. **Verdrag van Rome (1957).** Richtte de Europese Economische Gemeenschap (EEG) en Euratom op, ter bevordering van economische samenwerking en samenwerking op het gebied van atoomenergie.
3. **Fusieverdrag (1965).** De EGKS, de EEG en Euratom fuseerden tot één Europese Commissie en één Europese Raad.
4. **De Europese Akte (1986)** stelde als doel om tegen 1992 een interne markt te creëren en versterkte de besluitvormingsbevoegdheden van de Gemeenschap.
5. **Het Verdrag van Maastricht (1992)** creëerde officieel de Europese Unie, introduceerde de euro en legde de basis voor de structuur met drie pijlers (economie, buitenlands beleid en justitie/binnenlandse zaken).
6. **Verdrag van Amsterdam (1997).** Verbeterde samenwerking op het gebied van justitie en binnenlandse zaken, en een uitbreiding van de rol van de EU in het werkgelegenheids- en sociaal beleid.
7. **Verdrag van Nice (2001).** Bereidde de EU voor op de uitbreiding door de stemregels en institutionele structuren te hervormen.
8. **Verdrag van Lissabon (2007, in werking getreden in 2009).** Hervormde de instellingen van de EU, versterkte de rol van het Europees Parlement, creëerde de functie van Hoge Vertegenwoordiger voor Buitenlandse Zaken en introduceerde het Europees Burgerinitiatief. Tegelijkertijd verwierf de EU meer bevoegdheden op veel gebieden die voorheen uitsluitend tot de bevoegdheden van de lidstaten behoorden.

Deze verdragen hebben er gezamenlijk voor gezorgd dat de EU is geëvolueerd van een economische gemeenschap naar een politieke en economische unie met gedeeld beleid en gedeelde instellingen, ook al zijn niet alle lidstaten het volledig eens over alle onderwerpen. Zoals de lezer in de volgende tekst kan zien, is de EU stapsgewijs gegroeid, waarbij elke stap gericht was op het oplossen van onopgeloste problemen en het versterken van de Unie. De huidige EU is dan ook complex, tamelijk technocratisch en mist democratische steun van haar burgers. De huidige EU is geen afgerond project.

Onze focus zal liggen op het Verdrag van Lissabon, aangezien dit verdrag momenteel van kracht is. Het werd ook opgesteld als vervanging voor een voorgestelde Europese Grondwet die echter niet door alle EU-lidstaten werd geratificeerd, omdat in sommige lidstaten de nationale grondwet een referendum vereiste voor goedkeuring. Een verdrag, met lagere ratificatievereisten, maakte dit mogelijk. Het Verdrag van Lissabon is het onderwerp van WP3. Werkdocument WP3 is gewijd aan het Verdrag van Lissabon en de daaraan voorafgaande (niet-geratificeerde) Europese Grondwet.

2.2 De rol van Schuman

Robert Schuman (1886-1963) was een Franse staatsman en een van de belangrijkste architecten van de Europese integratie na de Tweede Wereldoorlog.

Zijn belangrijkste bijdrage was de **Schumanverklaring van 9 mei 1950**, waarin hij voorstelde de Franse en Duitse kolen- en staalproductie onder een gemeenschappelijk hoog gezag te plaatsen, dat openstond voor andere Europese landen. Dit initiatief was erop gericht om een oorlog tussen de historische rivalen Frankrijk en Duitsland "niet alleen ondenkbaar, maar materieel onmogelijk" te maken.

Dit voorstel leidde rechtstreeks tot de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) via het Verdrag van Parijs (1951), de eerste stap naar de huidige Europese Unie.

Schuman wordt vaak de "vader van Europa" genoemd vanwege zijn visie op supranationale samenwerking als weg naar vrede en welvaart. Het is belangrijk te benadrukken dat het doel samenwerking was, niet het creëren van een supranationale autoriteit.

Zijn belangrijkste functies waren:

- Frans minister van Buitenlandse Zaken (1948-1953)
- Eerste voorzitter van de Europese Parlementaire Vergadering (1958-1960)
- Medeoprichter van de ECSC

9 mei wordt nu jaarlijks gevierd als Dag van Europa ter ere van zijn verklaring.

Meer informatie over het portaal is te vinden op <https://schuman2030.eu/schumans-vision/>

Bron: Europees Parlement, officiële website van de Europese Unie (europa.eu)

3 Historische ontwikkeling richting democratische hervormingen in de EU

Van technocratische integratie naar burgergericht bestuur (jaren 1950–2025)

De periode 1979-1992 heeft de integratie van Europese landen fundamenteel hervormd en de Europese Gemeenschap getransformeerd van een douane-unie tot een alomvattende politieke en economische unie. Hoewel er opmerkelijke vooruitgang werd geboekt op het gebied van marktintegratie en institutionele ontwikkeling, bracht deze periode ook spanningen aan het licht tussen verdieping van de integratie en democratische verantwoording, tussen economische efficiëntie en sociale bescherming, en tussen supranationale ambities en nationale soevereiniteit. Deze spanningen blijven de EU-politiek en beleidsdebatten tot op de dag van vandaag beïnvloeden, waardoor deze periode cruciaal is voor het begrijpen van de hedendaagse Europese uitdagingen. Bij nadere beschouwing valt een toenemende bureaucratische/technocratische aanpak met een groeiende complexiteit op, terwijl de macht werd overgedragen aan de EU zonder voldoende democratische legitimiteit. Dit legde de kiem voor wantrouwen bij de lidstaten en hun burgers, die het gevoel hadden dat hun beslissingsbevoegdheid hen werd ontnomen.

"Het Europees Parlement wordt een medewetgever, maar blijft zwak in vergelijking met nationale parlementen."

3.1 Fase 1: Het oprichtingstijdperk (jaren 1950-1970)

3.1.1 Verdrag van Parijs (1951), EGKS, het eerste supranationale orgaan

Het Verdrag van Parijs, ondertekend op 18 april 1951 en in werking getreden op 23 juli 1952, legde de basis voor de **Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS)**. Deze baanbrekende overeenkomst verenigde zes landen – Frankrijk, West-Duitsland, Italië, België, Nederland en Luxemburg – in een gemeenschappelijke markt voor de productie van kolen en staal.

3.1.1.1 Historische context

Het verdrag werd voorgesteld door de Franse minister van Buitenlandse Zaken Robert Schuman (gebaseerd op ideeën van Jean Monnet) als reactie op de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog. Het doel was om toekomstige oorlogen tussen Europese landen, met name Frankrijk en Duitsland, economisch en materieel onmogelijk te maken door hun kolen- en staalindustrieën onder supranationale controle te integreren.

3.1.1.2 Voordelen van het Verdrag van Parijs

1. Vrede en verzoening
 - Dit creëerde een onderlinge afhankelijkheid tussen voormalige vijanden (Frankrijk en Duitsland), waardoor oorlog "niet alleen ondenkbaar, maar materieel onmogelijk" werd.
 - Heeft decennialang met succes gewapende conflicten tussen lidstaten voorkomen.
 - Vertrouwen opgebouwd door gedeelde economische belangen.
2. Stichting voor Europese Integratie
 - Het diende als blauwdruk voor de **Europese Economische Gemeenschap (EEG)** en uiteindelijk de Europese Unie.
 - Introduceerde innovatieve supranationale instellingen:

- Hoge Autoriteit,
 - **Gemeenschappelijke Vergadering** (voorloper van het Europees Parlement),
 - Raad van Ministers,
 - en het Hof van Justitie
 - Aangetoond heeft dat het bundelen van soevereiniteit in de praktijk kan werken.
3. Economische voordelen
 - Tarieven en handelsbelemmeringen in de kolen- en staalsector werden afgeschaft.
 - Verhoogde industriële efficiëntie en concurrentievermogen
 - Faciliteerde de economische wederopbouw na de oorlog.
 - Creëerde een grotere, meer geïntegreerde markt (≈aanvankelijk 155 miljoen consumenten).
 4. Democratisch bestuursmodel
 - Institutionele controlemechanismen werden ingesteld.
 - Schepte een precedent voor supranationaal democratisch toezicht.
 - Introduceerde rechterlijke toetsing op Europees niveau.

3.1.1.3 Nadelen van het Verdrag van Parijs

1. Beperkte sectorale reikwijdte
 - Alleen de kolen- en staalsector werden behandeld, waardoor andere economische sectoren gefragmenteerd bleven.
 - Er waren aanvullende verdragen nodig om de integratie uit te breiden (Verdragen van Rome, 1957).
 - Dit heeft geleid tot een ongelijke economische integratie tussen verschillende sectoren.
2. Verlies van nationale soevereiniteit
 - Lidstaten hebben aanzienlijke zeggenschap over strategische industrieën afgestaan.
 - De Hoge Autoriteit had bindende beslissingsbevoegdheid.
 - Sommigen zagen dit als een ondermijning van de nationale onafhankelijkheid.
3. Economische ontwrichting
 - De herstructurering leidde tot sluiting van mijnen en banenverlies in bepaalde regio's.
 - Pijnlijke overgang voor werknemers in krimpende kolen- en staalgebieden.
 - Ondanks compensatiefondsen worden de maatschappelijke kosten niet altijd adequaat aangepakt.
4. Institutionele beperkingen
 - Tijdslimiet van 50 jaar (verviel in 2002, maar werd opgenomen in latere verdragen)
 - Werd minder relevant naarmate het economisch belang van kolen en staal afnam.
 - Een starre structuur die zich moeilijk aanpast aan veranderende omstandigheden.
5. Zorgen over exclusiviteit
 - Aanvankelijk beperkt tot zes oprichtende leden
 - Het Verenigd Koninkrijk weigerde zich aan te sluiten, wat al vroeg tot verdeeldheid binnen de Europese samenwerking leidde.
 - Sommigen beschouwden het als een "gesloten club".

3.1.1.4 Impact op de lange termijn

Het Verdrag van Parijs liep op 23 juli 2002 af na een looptijd van 50 jaar. De functies ervan werden opgenomen in het kader van de Europese Gemeenschap. Ondanks de beperkingen

wordt het algemeen beschouwd als het fundamentele document van de Europese integratie en een succesvol experiment in supranationale bestuur.

3.1.1.5 Referenties

1. **Officiële geschiedenis van de Europese Unie - Verdrag van Parijs:**
https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/treaty-paris_en
2. **CVCE (Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe) - Verdrag tot oprichting van de EGKS:**
<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff>
3. **EUR-Lex - Verdrag van Parijs (volledige tekst):**
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0022>
4. **Britannica - Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal:**
<https://www.britannica.com/topic/European-Coal-and-Steel-Community>
5. **Robert Schuman Stichting - Het Verdrag van Parijs:**
<https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-216-en.pdf>
6. **Europees Parlement - Historisch Archief:**
<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-paris>

3.1.2 Verdrag van Rome (1957), de EEG op weg naar economische integratie

Het Verdrag van Rome, officieel bekend als het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), werd op 25 maart 1957 ondertekend door zes oprichtende leden: België, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Nederland en West-Duitsland. Het trad in werking op 1 januari 1958.

3.1.2.1 Belangrijkste doelstellingen:

- Een gemeenschappelijke markt tussen de lidstaten opzetten.
- Een douane-unie oprichten door het afschaffen van tarieven en handelsbelemmeringen.
- Maak het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en arbeid mogelijk.
- Harmoniseer het economisch beleid en bevorder evenwichtige economische groei.
- Bevorder een nauwere politieke en economische integratie in het naoorlogse Europa.

3.1.2.2 Betekenis:

Het Verdrag van Rome wordt beschouwd als een van de fundamentele documenten van de Europese Unie. Het creëerde een nieuwe rechtsorde tussen onafhankelijke naties die van toepassing is op de rechtsstelsels van de lidstaten en vertegenwoordigde een revolutionaire benadering van internationale samenwerking. Het transformeerde de Europese samenwerking van de kolen- en staalsector (EGKS) naar een alomvattende economische gemeenschap en legde de basis voor wat uiteindelijk de EU zou worden. Het verdrag vertegenwoordigde een gedurfde visie op vrede door economische interdependentie en welvaart en hervormde het Europese politieke en economische landschap voor de komende decennia op een fundamentele manier.

3.1.2.3 Voordelen van het Verdrag van Rome

1. Economische groei en welvaart

Het verdrag creëerde een gemeenschappelijke markt die handelsbelemmeringen wegnam, wat leidde tot een toename van de handelsvolumes tussen de lidstaten. Deze economische integratie resulteerde in:

- Schaalvoordelen voor bedrijven
- Toenemende concurrentie bevorderde de innovatie.
- Hogere BBP-groeicijfers in alle lidstaten.
- Verbeterde levensstandaard voor burgers
- Grotere economische efficiëntie door specialisatie

2. Vrede en politieke stabiliteit

Door de economieën van voormalige rivalen (met name Frankrijk en Duitsland) met elkaar te verweven, maakte het Verdrag oorlog tussen lidstaten economisch irrationeel en politiek ondenkbaar:

- Maakte een einde aan eeuwenlang Frans-Duits conflict
- Institutionele kaders gecreëerd voor vreedzame geschillenbeslechting.
- Bevorderde een gedeelde Europese identiteit
- Het bood een model voor conflictoplossing door middel van economische samenwerking.

3. Vrij verkeer van personen en arbeid

Het Verdrag vestigde het beginsel van vrij verkeer, dat:

- Het gaf werknemers de mogelijkheid om in alle lidstaten werk te zoeken.
- Het bevorderen van culturele uitwisseling en begrip.
- Het tekort aan arbeidskrachten in specifieke regio's werd aangepakt.
- Creëerde mogelijkheden voor opleiding en professionele ontwikkeling.
- Verbeterde flexibiliteit en efficiëntie op de arbeidsmarkt

4. Basis voor verdere integratie

Het Verdrag verschafte het institutionele en juridische kader dat het volgende mogelijk maakte:

- Uitbreiding van 6 naar 27 lidstaten (vanaf 2026)
- Ontwikkeling van de gemeenschappelijke munt (euro)
- Evolutie naar de Europese Unie met bredere politieke dimensies
- Het ontwikkelen van gemeenschappelijk beleid op het gebied van landbouw, concurrentie en handel.
- Oprichting van supranationale instellingen met daadwerkelijke beslissingsbevoegdheid

3.1.2.4 Nadelen van het Verdrag van Rome

1. Verlies van nationale soevereiniteit

Lidstaten hebben een aanzienlijk deel van de zeggenschap over het economisch beleid uit handen gegeven:

- Beperkte mogelijkheden om onafhankelijk handelsbeleid te voeren.
- Beperkingen op de nationale fiscale en monetaire autonomie
- Vereiste om te voldoen aan supranationale regelgeving
- Verminderde capaciteit om binnenlandse industrieën te beschermen
- Spanning tussen nationale belangen en verplichtingen van de gemeenschap

2. Ongelijke economische voordelen

De voordelen van het verdrag werden niet gelijk verdeeld:

- Rijkere, geïndustrialiseerde landen (met name Duitsland) behaalden onevenredig grote voordelen.
- Agrarische economieën stonden voor de uitdaging zich aan te passen aan de industriële concurrentie.

- Regionale verschillen binnen en tussen lidstaten bleven bestaan.
- Kleinere economieën hadden minder invloed op besluitvormingsprocessen.
- Dit creëerde afhankelijkheden die soms nadelig waren voor minder ontwikkelde regio's.

3. Democratisch tekort

De supranationale instellingen die door het Verdrag werden opgericht, riepen zorgen op over de verantwoordingsplicht:

- De beslissingsbevoegdheid is geconcentreerd in benoemde organen (Commissie, Raad).
- Beperkt direct democratisch toezicht in de beginjaren.
- Burgers voelden zich losgekoppeld van de in Brussel gevestigde instellingen.
- Complexe besluitvormingsprocessen die moeilijk te begrijpen zijn voor burgers
- Waargenomen gebrek aan transparantie bij de beleidsvorming.

4. Verstoringen in het landbouwbeleid

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) dat voortvloeide uit het Verdrag van Waitangi bracht problemen met zich mee:

- Enorme subsidies leiden tot marktverstoring: overproductie en verspilling.
- Handelsspanningen met landbouwexporteurs buiten de EU
- Milieuschade als gevolg van intensieve landbouwpraktijken
- Onevenredige budgettoewijzing (het GLB slokte het grootste deel van het EU-budget op)
- Grote agrarische bedrijven profiteerden hiervan ten koste van kleine boeren.

5. Bureaucratische complexiteit

Het institutionele kader dat door het Verdrag werd ingesteld, leidde tot:

- Uitgebreide regelgeving ("bureaucratie")
- Hoge nalevingskosten voor bedrijven, met name voor KMO (MKB).
- Trage besluitvormingsprocessen die consensus vereisen
- Overlappende en dubbele administratieve functies op nationaal en EU-niveau
- Verzet van burgers en kleine ondernemers die vonden dat er te veel regelgeving was.

3.1.2.5 Referenties

1. Raad van de Europese Unie. "Verdrag van Rome - Referenties lezen." Consilium Europa. Beschikbaar op: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/library/library-blog/posts/treaty-of-rome-reading-references/>
2. Stein, Eric. "De Europese Economische Gemeenschap - Een profiel." Northwestern Journal of International Law & Business, Vol. 1, nummer 1. Beschikbaar op: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1108&context=njilb>
3. Kapteyn, PJG "Het Verdrag voor een Europese Economische Gemeenschap." JSTOR. Beschikbaar op: <https://www.jstor.org/stable/40393074>
4. Stein, Eric. "Historische ontwikkeling richting Europese integratie." Boston College Law Review. Beschikbaar op: <https://bclawreview.bc.edu/articles/2518/files/63e4e8dab3c8f.pdf>

3.1.3 Fusieverdrag (1965)

Het Fusieverdrag, ook wel bekend als het **Verdrag van Brussel**, werd ondertekend op 8 april 1965 en trad in werking op 1 juli 1967. Dit verdrag betekende de eerste grote institutionele hervorming van de Europese Gemeenschappen. Het fuseerde de EGKS, de EEG en Euratom, wat resulteerde in één Commissie en één Raad.

3.1.3.1 Belangrijkste doelstellingen:

De afzonderlijke uitvoerende instellingen van de drie Europese Gemeenschappen (EGKS, EEG en Euratom) samenvoegen.

- Eén **enkele commissie** in ter vervanging van de drie afzonderlijke hoge autoriteiten en commissies.
- Eén **gezamenlijke ministerraad** in voor alle drie de gemeenschappen.
- Stroomlijnen van besluitvormingsprocessen en verminderen van de administratieve overlapping.
- Verbeter de institutionele efficiëntie en samenhang binnen de gemeenschappen.

Het Fusieverdrag was eerder een pragmatische stap richting institutionele rationalisatie dan een revolutionaire sprong voorwaarts in de Europese integratie. Hoewel het de uitvoerende structuren succesvol consolideerde en de administratieve efficiëntie verbeterde, bleven fundamentele vragen over de aard en richting van de Europese eenheid onbeantwoord. De erfenis van het verdrag ligt vooral in het aantonen dat institutionele hervormingen mogelijk waren en in het creëren van een meer uniform administratief kader dat uiteindelijk zou uitgroeien tot de institutionele architectuur van de moderne Europese Unie.

3.1.3.2 Betekenis:

Vóór het Fusieverdrag hadden de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS), de Europese Economische Gemeenschap (EEG) en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (Euratom) elk hun eigen uitvoerende organen en raden. Het Fusieverdrag verenigde deze instellingen en creëerde een uniform institutioneel kader, terwijl de drie Gemeenschappen als afzonderlijke rechtspersoonlijkheden bleven bestaan. Deze consolidatie was een cruciale stap richting diepere Europese integratie, vereenvoudigde de bestuursstructuur en effende de weg voor de uiteindelijke oprichting van de Europese Unie. Het verdrag toonde de vastberadenheid van de lidstaten aan om de Europese institutionele architectuur te rationaliseren en te streven naar een meer uniforme Europese structuur.

3.1.3.3 Voordelen van het fusieverdrag

1. Administratieve efficiëntie en kostenbesparing

Door de fusie van uitvoerende instellingen werd aanzienlijke overlapping weggenomen:

- De administratieve lasten zijn verminderd door drie afzonderlijke bureaucratieën samen te voegen tot één.
- Overbodige personeelsfuncties en overlappende taken zijn geëlimineerd.
- Gestroomlijnde budgetprocessen in alle gemeenschappen.
- Schaalvoordelen gecreëerd in administratieve processen
- Lagere operationele kosten voor de lidstaten.

2. Verbeterde beleidscoherentie

Eén gezamenlijke Commissie en Raad zorgden voor een betere coördinatie:

- Maakte geïntegreerde beleidsvorming mogelijk voor de sectoren kolen, staal, kernenergie en economie.
- Het verminderen van tegenstrijdigheden en conflicten tussen verschillende beleidsmaatregelen van de Gemeenschap.
- Faciliteerde een alomvattende strategische planning.

- Verbeterde consistentie in externe betrekkingen en internationale onderhandelingen.
- Maakte een betere allocatie mogelijk van middelen over de verschillende beleidsgebieden.

3. Vereenvoudigd besluitvormingsproces

Institutionele consolidatie maakte het bestuur eenvoudiger:

- De lidstaten hadden te maken met één Raad in plaats van drie afzonderlijke organen.
- Verminderde complexiteit in interinstitutionele onderhandelingen
- Versnelde besluitvorming door het elimineren van meerdere parallelle processen.
- De Europese Gemeenschappen begrijpelijker gemaakt voor burgers en belanghebbenden.
- Verbeterde transparantie door centralisatie van institutionele autoriteit.

4. Basis voor toekomstige integratie

Het fusieverdrag schiep precedenten voor een nauwere unie:

- Het toonde aan dat institutionele hervormingen mogelijk waren door consensus tussen de lidstaten.
- Een model ontwikkeld voor toekomstige herzieningen van verdragen en institutionele aanpassingen.
- Versterkte supranationale elementen van Europees bestuur.
- Het effende de weg voor de uiteindelijke oprichting van de Europese Unie.
- Toonde betrokkenheid bij een "steeds nauwere eenheid" tussen de Europese volkeren.

3.1.3.4 Nadelen van het fusieverdrag

1. Beperkte integratieomvang

Ondanks de naam was de fusie onvolledig:

- Alleen de uitvoerende instellingen zijn gefuseerd, niet de gemeenschappen zelf.
- Er bleven drie afzonderlijke juridische kaders bestaan (EGKS, EEG, Euratom).
- Er bleven verschillende verdragsbepalingen en rechtsgrondslagen van toepassing.
- Dit heeft verwarring gecreëerd over welk juridisch kader van toepassing was op specifieke kwesties.
- Er bleef een aanzienlijke institutionele complexiteit onopgelost.

2. Toenemende bureaucratische centralisatie

Consolidatie van de macht in Brussel:

- Creëerde een grotere, machtigere supranationale bureaucratie.
- Vermindering van de institutionele controlemechanismen die bestonden bij afzonderlijke instanties.
- Toenemende bezorgdheid over democratische verantwoording en toezicht.
- Hierdoor werd de Commissie een afstandelijkere en minder toegankelijke instelling.
- Toegenomen angst voor verlies van nationale soevereiniteit

3. Timing en politieke contextkwesties

Het verdrag werd ondertekend tijdens een periode van Europese crisis:

- Dit viel samen met de "Lege Stoelencrisis" van 1965, toen Frankrijk de instellingen van de Europese Gemeenschap boycotte.

- De onderhandelingen werden overschaduwd door geschillen over landbouwbeleid en supranationalisme.
- De implementatie werd vertraagd door politieke spanningen tussen de lidstaten.
- Er werd niet in geslaagd de onderliggende conflicten over de richting van de Europese integratie aan te pakken.
- Blootgelegde tegenstellingen tussen federalistische en intergouvernementele visies.

4. Institutionele onevenwichtigheden

De fusie heeft machtsongelijkheid gecreëerd of verergerd:

- De Commissie is sterker geworden ten opzichte van andere instellingen.
- De rol van het Europees Parlement werd onvoldoende behandeld.
- Dit creëerde een complexere relatie tussen de Raad en de Commissie.
- Is er niet in geslaagd de spanningen tussen supranationale en intergouvernementele elementen op te lossen
- Vragen over institutionele legitimiteit en representatie bleven onbeantwoord.

5. Onvolledige administratieve integratie

Ondanks de consolidatie bleven er operationele uitdagingen bestaan:

- De verschillende bestuurlijke culturen van de ECSC, de EEG en Euratom moesten met elkaar worden verenigd.
- De personeelsintegratie leidde tot interne spanningen en inefficiënties.
- De uiteenlopende werkmethoden en -procedures vereisten harmonisatie.
- De overgangsperiode zorgde voor tijdelijke verwarring en verminderde effectiviteit.
- Ondanks de formele fusie bleven er in de praktijk enkele overlappingsen bestaan.

3.1.3.5 Referenties

- 1 Europees Parlement. "Fusieverdrag." Europees Parlement - In het verleden: Het Parlement en de Verdragen. Beschikbaar op: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/merger-treaty>
- 2 Savaşan, Zerrin. "Een kort overzicht van de institutionele veranderingen in de EU." Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi (Ankara European Studies Journal), Vol. 11, nr. 1. Beschikbaar op: <https://aacd.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/462/2018/02/C11S1Savas.pdf>
- 3 Bibliotheek van de Europese Commissie. "Inleiding - Fusieverdrag." EC Library Guides. Beschikbaar op: <https://ec-europa-eu.libguides.com/merger-treaty>
- 4 Jean Monnet Programma. "Lesmateriaal - Primaire bronnen over de Europese Unie." NYU School of Law. Beschikbaar op: <https://jeanmonnetprogram.org/wp-content/uploads/PRIMARYSOURCES-EU-2004-05.pdf>
- 5 Patel, Kiran Klaus. "Fusieverdrag: Oprichting van een enkele Commissie en Raad voor de Europese Gemeenschappen." Oxford Research Encyclopedia of Politics. Oxford University Press. Beschikbaar op: <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1150>

3.2 Fase 2: Het democratisch ontwaken (1979-1992)

Hoewel de eerste verdragen een basis legden voor de integratie van de Europese Unie, was deze zeer technocratisch van aard en werd er weinig rekening gehouden met de democratische legitimiteit ervan. **"De EU werd tot stand gebracht door staten, niet door burgers."**

Dit wordt geïllustreerd door de volgende elementen:

- **Er waren geen directe verkiezingen** ; de leden van het Europees Parlement werden benoemd door de nationale parlementen (tot 1979).
- **Raad van Ministers:** was een inter-gouvernementeel orgaan dat stemrecht op basis van unanimiteit hanteerde.
- **Commissie:** was onafhankelijk en technocratisch
- **Geen burgerparticipatie**, geen ECI, geen referenda.

Dit veranderde in de daaropvolgende jaren, die cruciaal waren voor de verdere ontwikkeling van de Europese Unie.

De belangrijkste ontwikkelingen waren:

- **1979:** Eerste rechtstreekse verkiezingen voor het **Europees Parlement (EP)**
- **1986: Europese Akte**, introduceert de **medebesluitvormingsprocedure** (het Europees Parlement verkrijgt wetgevende bevoegdheden)
- **1992: Verdrag van Maastricht**, waarmee de Europese Unie werd opgericht, burgerschap en medebesluitvorming werden ingevoerd (later de gewone wetgevingsprocedure).
- Democratische kenmerken:
 - **Het Europees Parlement krijgt daadwerkelijke wetgevende macht.**
 - **Europees burgerschap:** recht om te stemmen, te verhuizen en een petitie in te dienen.
 - **Subsidiariteitsbeginsel** ingevoerd (artikel 5 VWEU), beslissingen op het laagste niveau

De periode van 1979 tot 1992 is een van de meest transformerende tijdperken in de geschiedenis van de Europese integratie, gekenmerkt door belangrijke institutionele hervormingen en een verdieping van de politieke en economische samenwerking.

3.2.1 Overzicht

1979 - Eerste directe verkiezingen voor het Europees Parlement

Van 7 tot en met 10 juni 1979 stemden de burgers van de Europese Gemeenschap voor het eerst rechtstreeks op leden van het Europees Parlement (EP-leden), wat de democratische legitimiteit van de Europese instellingen fundamenteel verbeterde.

1986 - Europese Akte (SEA)

De Europese Overeenkomst inzake de interne markt (SEA), ondertekend in februari 1986 en in werking getreden op 1 juli 1987, was de eerste grote herziening van het Verdrag van Rome. De overeenkomst legde de ambitieuze doelstelling vast om de interne markt vóór 31 december 1992 te voltooien door fysieke, technische en fiscale belemmeringen weg te nemen en zo een uniforme economische ruimte te creëren. De SEA introduceerde tevens de stemprocedure met gekwalificeerde meerderheid in de Raad voor maatregelen met betrekking tot de interne markt, breidde de wetgevende bevoegdheden van het Europees

Parlement uit via de samenwerkingsprocedure en legde een juridische basis voor Europese politieke samenwerking (coördinatie van het buitenlands beleid).

1992 - Verdrag van Maastricht

Het Verdrag betreffende de Europese Unie (Verdrag van Maastricht), ondertekend op 7 februari 1992, transformeerde de **Europese Gemeenschap** in de **Europese Unie**. Het legde de basis voor de structuur met drie pijlers (Europese Gemeenschappen, Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid en Justitie en Binnenlandse Zaken), creëerde een routekaart voor de Economische en Monetaire Unie (EMU) en de gemeenschappelijke munt (euro), introduceerde het EU-burgerschap en breidde de samenwerking uit op gebieden als onderwijs, cultuur en volksgezondheid.

Betekenis:

In deze periode vond de overgang plaats van een voornamelijk economische gemeenschap naar een alomvattende politieke unie met ambities op het gebied van monetair beleid, buitenlandse zaken en burgerrechten. De Gemeenschap breidde in deze tijd haar bevoegdheden uit, verdiepte de integratie en legde de basis voor de moderne Europese Unie.

3.2.2 Voordelen van deze periode

1. Versterkte democratische legitimiteit

De invoering van directe verkiezingen voor het Europees Parlement in 1979 heeft het Europese bestuur fundamenteel veranderd:

- Gaf Europese burgers directe vertegenwoordiging in de besluitvorming van de Gemeenschap.
- Vergrootte het politieke gezag en de legitimiteit van het Parlement om de Raad en de Commissie ter verantwoording te roepen.
- Bevorderde een gevoel van Europees burgerschap en transnationale politieke betrokkenheid.
- Er zijn verantwoordingsmechanismen ingebouwd via regelmatige verkiezingscycli.
- Het parlement kreeg de bevoegdheid om zijn wetgevende en budgettaire bevoegdheden in de loop van de jaren tachtig geleidelijk uit te breiden.

2. Economische integratie en de totstandkoming van een interne markt

De toezegging in de Europese Akte om de interne markt tegen 1992 te voltooien, leverde aanzienlijke economische voordelen op:

- Ongeveer 300 handelsbelemmeringen zijn weggenomen, waaronder douanecontroles, verschillende technische normen en restrictieve aanbestedingspraktijken.
- Verhoogde BBP-groei in alle lidstaten door verbeterde concurrentie en schaalvoordelen.
- Faciliteerde het **vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen** (de "vier vrijheden").
- Stimuleerde bedrijfsinvesteringen en innovatie door markuitbreiding.
- Lagere kosten voor consumenten en bedrijven door het wegnemen van handelsbelemmeringen en het harmoniseren van regelgeving.
- Heeft het Europese integratieproject nieuw leven ingeblazen na de "eurosclerose" van de jaren zeventig en begin jaren tachtig.

3. Institutionele hervormingen en efficiëntie

De Europese Economische Ruimtelijke Ordening (SEA) en het Verdrag van Maastricht introduceerden cruciale institutionele verbeteringen:

- Het stemmen met gekwalificeerde meerderheid (QMV) in de Raad heeft de besluitvorming over kwesties met betrekking tot de interne markt versneld en de verlamming die werd veroorzaakt door de vereisten voor unanieme stemming verminderd.
- De samenwerkingsprocedure (SEA) en later de medebesluitvormingsprocedure (Maastricht) gaven het Parlement daadwerkelijke wetgevende macht.
- Gestroomlijnde beleidsvormingsprocessen maakten de Gemeenschap beter in staat om te reageren op economische en politieke uitdagingen.
- De rol van de Commissie als beleidsinitiator en bewaker van de verdragen is versterkt.
- Er zijn effectievere mechanismen gecreëerd voor de uitvoering van het Gemeenschapsrecht.

4. Monetaire unie en economische coördinatie

De oprichting van de Economische en Monetaire Unie door het Verdrag van Maastricht bepaalde het volgende:

- Een duidelijk draaiboek en convergentiecriteria voor de invoering van een gemeenschappelijke munt.
- Verbeterde macro-economische stabiliteit door middel van gecoördineerd monetair beleid.
- Het wegnemen van onzekerheid over wisselkoersen en transactiekosten binnen de eurozone.
- Versterkte de rol van de EU als mondiale economische actor.
- De Europese Centrale Bank werd opgericht als een onafhankelijke monetaire autoriteit.
- Het faciliteren van grensoverschrijdende handel en investeringen door middel van valutastabiliteit.

5. Uitbreiding van beleidsbevoegdheden

In deze periode breidde de EU haar invloedssfeer uit naar nieuwe beleidsgebieden:

- Het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB) maakte gecoördineerd extern optreden mogelijk.
- Samenwerking op het gebied van justitie en binnenlandse zaken richtte zich op grensoverschrijdende criminaliteit en immigratie.
- Nieuwe competenties op het gebied van onderwijs, cultuur, volksgezondheid en consumentenbescherming.
- Milieubeleid kreeg meer aandacht dankzij specifieke bepalingen in verdragen.
- Het sociaal beleid is uitgebreid via het Sociaal Handvest en initiatieven op het gebied van de sociale dimensie.
- De EU is in staat gesteld uitdagingen aan te pakken die transnationale oplossingen vereisen.

3.2.3 Nadelen van deze periode

1. Democratisch tekort en zorgen over legitimiteit

Ondanks directe verkiezingen bleven er aanzienlijke problemen met de democratische verantwoording bestaan:

- De Raad en de Commissie behielden het grootste deel van de beslissingsbevoegdheid, met beperkt parlementair toezicht.
- De lage opkomst bij de verkiezingen voor het Europees Parlement (dalend van 63% in 1979 tot 58,5% in 1994) duidde op een gebrek aan betrokkenheid van de burgers.

- Door de complexe institutionele structuren was de besluitvorming binnen de EU ondoorzichtig en moeilijk te begrijpen voor burgers.
- Nationale parlementen verloren bevoegdheden aan EU-instellingen zonder dat de bevoegdheden van het Europees Parlement navenant toenamen.
- De ratificatieproblemen van het Verdrag van Maastricht (afwijzing in een Deens referendum, nipte goedkeuring in Frankrijk) brachten de publieke scepsis ten aanzien van verdere integratie aan het licht.

2. Soevereiniteitsvraagstukken en nationale identiteit

De uitbreiding van de bevoegdheden van de EU leidde tot aanzienlijke tegenstand:

- Lidstaten hebben aanzienlijke zeggenschap over het monetair beleid, de grenscontroles en het buitenlands beleid opgegeven.
- De ambitieuze integratieagenda van het Verdrag van Maastricht wekte vrees voor verlies van nationale identiteit op.
- Eurosceptische bewegingen wonnen aan kracht, met name in het Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Frankrijk.
- Er ontstonden spanningen tussen federalistische visies en intergouvernementele voorkeuren.
- Burgers vrezen dat de Brusselse bureaucratie nationale tradities en voorkeuren zal overschrijven.
- Het subsidiariteitsbeginsel (ingevoerd in Maastricht) werd gezien als een onvoldoende bescherming van de nationale autonomie.

3. Economische ongelijkheden en aanpassingskosten

De interne markt en de monetaire unie hebben winnaars en verliezers voortgebracht:

- Minder concurrerende regio's en sectoren hadden moeite om de toegenomen concurrentie vanuit de interne markt het hoofd te bieden.
- Convergentiecriteria voor de EMU legden bezuinigingsmaatregelen en begrotingsbeperkingen op aan de lidstaten.
- Zuid-Europese landen stonden voor bijzondere uitdagingen om de inflatie- en begrotingstekortdoelstellingen te halen.
- Banenverlies in beschermde sectoren die niet kunnen concurreren op de geliberaliseerde markt.
- Bezorgdheid dat een monetaire unie zonder fiscale unie economische onevenwichtigheden zou veroorzaken.
- Regionale verschillen bleven bestaan ondanks structurele financiering gericht op cohesie.

4. Institutionele complexiteit en bureaucratie

De hervormingen hebben de institutionele complexiteit eerder vergroot dan verkleind:

- De structuur met drie pijlers zorgde voor verwarring over competenties en besluitvormingsprocedures.
- Verschillende stemregels (unanimiteit versus gekwalificeerde meerderheid) werden toegepast op verschillende beleidsgebieden.
- De medebesluitvormingsprocedure voegde extra complexiteit toe aan een toch al ingewikkeld wetgevingsproces.
- De toename van het aantal EU-agentschappen en -organen heeft de bureaucratische lasten vergroot.
- De harmonisatie van normen leidde tot een toename van de regelgeving ("Brusselse bureaucratie").
- Kleine en middelgrote ondernemingen werden geconfronteerd met onevenredig hoge kosten voor naleving van de regelgeving.

5. Onvoldoende voorbereiding op de uitbreiding naar het Oosten

De verdragen uit deze periode boden onvoldoende voorbereiding op de realiteit na de Koude Oorlog:

- De val van de Berlijnse Muur (1989) en de ineenstorting van de Sovjet-Unie zorgden voor nieuwe uitbreidingsdruk.
- Institutionele structuren die ontworpen waren voor 12 leden bleken ongeschikt voor een mogelijke uitbreiding naar 25 of meer leden.
- De focus van Maastricht op het verdiepen van de integratie stond haaks op de noodzaak om zich voor te bereiden op verbreding.
- Landbouw- en structuurbeleid zouden onhoudbaar worden met de toetreding van Centraal- en Oost-Europa.
- Er is onvoldoende aandacht besteed aan de vraag hoe een uitbreiding de efficiëntie van de besluitvorming en het institutioneel evenwicht zou beïnvloeden.

6. Maatschappelijke en milieukwesties

Critici betoogden dat in die periode economische doelen voorrang kregen boven sociale en milieudoelen:

- De interne markt legde de nadruk op deregulering en concurrentie, wat mogelijk de sociale bescherming ondermijnde.
- De milieunormen dreigden te worden verlaagd tot het "laagste gemene deler".
- De rechten en bescherming van werknemers kwamen onder druk te staan door toegenomen mobiliteit en concurrentie.
- De beslissing van het Verenigd Koninkrijk om zich niet te houden aan het Sociaal Handvest heeft de verdeeldheid over de "sociale dimensie" aan het licht gebracht.
- Bezorgdheid over "sociale dumping" als gevolg van de verplaatsing van bedrijven naar landen met lagere arbeidskosten.
- Milieubeleid bleef ondergeschikt aan de doelstellingen van economische integratie.

3.2.4 Referenties

- 1 Europees Parlement. "Verdrag van Maastricht." Europees Parlement - In het verleden: Het Parlement en de Verdragen. Beschikbaar op: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>
- 2 Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE). "Verdrag betreffende de Europese Unie (Maastricht, 7 februari 1992)." Beschikbaar op: https://www.cvce.eu/content/publication/2002/4/9/2c2f2b85-14bb-4488-9ded-13f3cd04de05/publishable_en.pdf
- 3 Onderzoeksdienst van het Europees Parlement. "Politieke cultuur en dynamiek van het Europees Parlement." EPRS-studie, 2019. Beschikbaar op: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/644204/EPRS_STU\(2019\)644204_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/644204/EPRS_STU(2019)644204_EN.pdf)
- 4 Onderzoeksdienst van het Europees Parlement. "Het Europees Parlement en institutionele hervorming, 1979-1989." EPRS-studie, 2018. Beschikbaar op: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/630271/EPRS_STU\(2018\)630271_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/630271/EPRS_STU(2018)630271_EN.pdf)

- 5 Bibliotheek van de Europese Commissie. "Onderzoek - De Europese Akte." EC Library Guides. Beschikbaar op: <https://ec-europa-eu.libguides.com/sea/single-european-act/research>
- 6 Europese Centrale Bank. "Europese integratie – successen en uitdagingen." Toespraak van Otmar Issing, 2005. Beschikbaar op: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2005/html/sp050616_1.en.html
- 7 Vanderbilt Journal of Transnational Law. "Implicaties van de Europese Akte voor de wetgeving van de EG." Beschikbaar op: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1937&context=vjtl>
- 8 Patel, Kiran Klaus en Dinan, Desmond. "Het Verdrag van Maastricht: De oprichting van de Europese Unie." Oxford Research Encyclopedia of Politics. Beschikbaar op: <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1067>
- 9 The New Federalist. "Het twijfelachtige 'democratische tekort' van de Europese Unie." Beschikbaar op: <https://www.thenewfederalist.eu/the-questionable-democratic-deficit-of-the-european-union>
- 10 Risse, Thomas. "Het Verdrag van Maastricht en publieke debatten over Europese integratie." Journal of European Integration History, 2018. Beschikbaar op: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14782804.2018.1427558>
- 11 Europese Commissie. "De crisis van de democratische legitimiteit in de eurozone." Economische documenten, discussedocument 015. Beschikbaar op: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/95e529ef-923d-4d14-b225-09e6dbe9be57_en?filename=dp015_en.pdf

3.3 Fase 3: De constitutionele ambitie (1992-2009)

Van Maastricht naar Lissabon

Belangrijke verdragen:

- **Het Verdrag van Amsterdam (1997)** breidde de bevoegdheden van het Europees Parlement uit en introduceerde **het Handvest van de grondrechten**.
- **Verdrag van Nice (2001)**, opgesteld ter voorbereiding op de uitbreiding, hervormde het stemrecht.
- **Grondwetsverdrag (2004)** verworpen in referenda (Frankrijk, Nederland)
- **Verdrag van Lissabon (2007, in werking getreden in 2009)**, verving de Grondwet

Democratische kenmerken:

- **Gewone wetgevingsprocedure:** EP = gelijkwaardige medewetgever met de Raad
- **Burgerinitiatief (EIN):** recht om wetsvoorstellen in te dienen (indien 1 miljoen handtekeningen)
- **Hoge Vertegenwoordiger voor Buitenlandse Zaken:** een samenhangender buitenlands beleid
- **Handvest van grondrechten:** juridisch bindend

“Het Verdrag van Lissabon was de facto ‘democratische grondwet’ van de EU, maar dan zonder referendum.”

De periode 1992-2009 markeert zowel het hoogtepunt van de Europese integratieambities als het ontstaan van fundamentele uitdagingen die de daaropvolgende decennia zouden vormgeven. De invoering van de euro, de historische uitbreiding en de institutionele

hervormingen betekenden opmerkelijke mijlpalen in de Europese eenheid. De constitutionele crisis, het groeiende democratische tekort, de economische onevenwichtigheden binnen de eurozone en het toenemende euroscepticisme kondigden echter de crises aan die het volgende decennium zouden domineren. Deze periode toonde zowel het vermogen van de EU tot ambitieuze transformatie als de beperkingen van integratie zonder adequate publieke steun en institutionele voorbereiding.

3.3.1 Overzicht

De periode van 1992 tot 2009 markeert een dramatische transformatie van de Europese Unie, gekenmerkt door een ongekennde uitbreiding, de invoering van een gemeenschappelijke munt, institutionele hervormingen en constitutionele uitdagingen.

1992-1999 - Maastricht: Implementatie en voorbereiding op de EMU:

Na de ratificatie van het Verdrag van Maastricht richtte de EU zich op het voldoen aan de convergentiecriteria voor de **Economische en Monetaire Unie**. Lidstaten werkten aan het terugdringen van de inflatie, het stabiliseren van de wisselkoersen en het beheersen van begrotingstekorten en de staatsschuld om in aanmerking te komen voor de invoering van de euro.

1997 - Verdrag van Amsterdam:

Het Verdrag van Amsterdam, ondertekend op 2 oktober 1997 en in werking getreden op 1 mei 1999, had tot doel de EU-instellingen te hervormen ter voorbereiding op de uitbreiding. Het integreerde de Schengenovereenkomst in het EU-recht, versterkte de bepalingen inzake werkgelegenheid en sociaal beleid, breidde het stemrecht met gekwalificeerde meerderheid uit en versterkte de medebeslissingsbevoegdheden van het Europees Parlement. Het verdrag bood echter onvoldoende oplossingen voor de institutionele hervormingen die nodig waren voor de uitbreiding.

1999 - Introductie van de euro:

Op 1 januari 1999 werd de euro geïntroduceerd als de enige valuta voor elf lidstaten (Oostenrijk, België, Finland, Frankrijk, Duitsland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal en Spanje), met Griekenland dat zich in 2001 aansloot. De Europese Centrale Bank (ECB) nam de verantwoordelijkheid voor het monetaire beleid in de eurozone op zich. Fysieke eurobankbiljetten en -munten werden op 1 januari 2002 in omloop gebracht en vervingen de nationale valuta.

2001 - Verdrag van Nice:

Het Verdrag van Nice, ondertekend op 26 februari 2001 en in werking getreden op 1 februari 2003, hervormde de institutionele structuur om de uitbreiding mogelijk te maken. Het paste de samenstelling van de Commissie aan, herrekende de stemweging in de Raad, breidde het kiesrecht met gekwalificeerde meerderheid uit naar meer beleidsgebieden en hervormde het EU-gerechtshof. Ondanks deze veranderingen betoogden critici dat de hervormingen onvoldoende en te complex waren.

2004 - Historische uitbreiding naar het Oosten:

Op 1 mei 2004 vond de grootste uitbreiding in de geschiedenis van de EU plaats, met de toetreding van tien nieuwe leden: Cyprus, Tsjechië, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slowakije en Slovenië. Deze "Big Bang"-uitbreiding deed de bevolking van de EU met 75 miljoen toenemen en breidde de Unie oostwaarts uit, waarmee Europa na de Koude Oorlog werd herenigd.

2007 - Verdere uitbreiding:

Bulgarije en Roemenië traden op 1 januari 2007 toe tot de EU, waardoor het totale aantal lidstaten op 27 kwam. In hetzelfde jaar, op 13 december 2007, werd het Verdrag van Lissabon ondertekend als vervanging voor het mislukte Grondwettelijk Verdrag.

2004-2009 - Constitutionele crisis:

Het voorgestelde grondwetsverdrag werd in mei en juni 2005 verworpen in referenda in Frankrijk en Nederland.

2009 - Het Verdrag van Lissabon:

De afwijzing van het Constitutioneel Verdrag leidde tot een "bezinningsperiode" van twee jaar. De remedie was het Verdrag van Lissabon (2007), dat de meeste hervormingen van het Constitutioneel Verdrag behield, maar symbolische elementen (vlag, volkslied, titel "Grondwet") schrapt. De tekst zelf was nauwelijks leesbaar, omdat deze was opgezet als een grote reeks amendementen op bestaande verdragen, waardoor het ware doel ervan onduidelijk bleef. Het werd aanvankelijk verworpen door de Ierse kiezers in juni 2008, maar goedgekeurd in een tweede referendum in oktober 2009. Het verdrag trad uiteindelijk in werking op 1 december 2009.

Betekenis:

In deze periode transformeerde de EU van een West-Europese club met twaalf lidstaten naar een pan-Europese unie met 27 lidstaten, een gemeenschappelijke munt, uitgebreidere bevoegdheden en een grotere wereldwijde invloed. Tegelijkertijd kwamen er echter ook diepe spanningen aan het licht over het tempo en de richting van de integratie, de democratische legitimiteit en de institutionele capaciteit.

3.3.2 Voordelen van deze periode

1. Historische hereniging van Europa

De uitbreidingen van 2004 en 2007 bereikten het historische doel om Europa na de Koude Oorlog te herenigen:

- Versterking van de democratie en de rechtsstaat in voormalige communistische landen door middel van voorwaarden voor toetreding tot de EU.
- Vrede, stabiliteit en welvaart voor Centraal- en Oost-Europa.
- Hiermee werd de morele en politieke verplichting van de EU nagekomen om landen op te nemen die kunstmatig van elkaar gescheiden waren door het IJzeren Gordijn.
- Het creëerde een markt van meer dan 500 miljoen mensen, waardoor het economische en geopolitieke gewicht van de EU werd versterkt.
- Versterkte de veiligheid en stabiliteit op het hele continent door nieuwe democratieën te verankeren in Europese instellingen.
- Toonde de transformatieve kracht van de EU aan als drijvende kracht achter democratische transitie en economische ontwikkeling.

2. Economische voordelen van de euro en de interne markt

De invoering van de euro en de verdieping van de interne markt leverden aanzienlijke economische voordelen op:

- De onzekerheid over wisselkoersen en de transactiekosten tussen landen in de eurozone zijn weggenomen, waardoor handel en investeringen worden vergemakkelijkt.
- Er is gezorgd voor prijstransparantie over de grenzen heen, wat de concurrentie en de keuzevrijheid voor de consument ten goede komt.

- Verlaging van de rentetarieven in perifere landen door convergentie met de kernrente van Europa.
- De euro werd de tweede reservemunt ter wereld, waardoor de wereldwijde financiële invloed van Europa werd versterkt.
- Toegenomen handelsintegratie: studies tonen aan dat de euro de handel tussen lidstaten met 5-15% heeft doen toenemen.
- Faciliteerde grensoverschrijdende bedrijfsactiviteiten en integratie van de toeleveringsketen.
- Het trok buitenlandse directe investeringen aan naar de eurozone als een stabiel, groot economisch blok.

3. Verbeterde economische groei in nieuwe lidstaten

Het EU-lidmaatschap heeft de economische ontwikkeling in Centraal- en Oost-Europa aanzienlijk versneld:

- Nieuwe lidstaten kenden in de jaren na hun toetreding een gemiddelde jaarlijkse BBP-groei van 4-6%.
- Buitenlandse directe investeringen namen sterk toe doordat westerse bedrijven zich vestigden op goedkopere locaties in het oosten.
- Toegang tot EU-structuurfondsen en cohesiefondsen voor de financiering van infrastructuurmodernisering en institutionele ontwikkeling.
- De handel met bestaande EU-lidstaten is dramatisch toegenomen, en veel nieuwe leden zijn geïntegreerd in de Europese toeleveringsketens.
- De levensstandaard kwam steeds meer overeen met die van West-Europa, waardoor de ontwikkelingskloof kleiner werd.
- De werkloosheid daalde in de meeste nieuwe lidstaten naarmate de economieën moderniseerden en groeiden.

4. Institutionele hervormingen en democratische versterkingen

De verdragen uit deze periode versterkten de democratische verantwoording en de institutionele effectiviteit:

- De medebesluitvormingsprocedure (in Lissabon omgedoopt tot "gewone wetgevingsprocedure") maakte van het Europees Parlement een volwaardige medewetgever naast de Raad.
- Het Verdrag van Lissabon creëerde de functie van voorzitter van de Europese Raad en hoge vertegenwoordiger voor buitenlandse zaken, waardoor de continuïteit en samenhang van het beleid werden verbeterd.
- Nationale parlementen kregen uitgebreidere bevoegdheden om EU-wetgeving te toetsen en zich te beroepen op het subsidiariteitsbeginsel.
- Het Handvest van de grondrechten werd wettelijk bindend (met uitzonderingen voor het Verenigd Koninkrijk en Polen).
- Het stemrecht met gekwalificeerde meerderheid werd uitgebreid naar meer beleidsgebieden, waardoor de besluiteloosheid werd verminderd.
- Het Europees Burgerinitiatief gaf een miljoen burgers het recht om wetsvoorstellen van de Commissie te verzoeken.

5. Uitbreiding van de bewegingsvrijheid

De **uitbreiding van het Schengengebied** en de EU-uitbreiding hebben het vrije verkeer vergroot:

- De interne grenscontroles tussen de meeste EU-landen zijn afgeschaft, waardoor reizen, toerisme en zakelijke activiteiten worden vergemakkelijkt.
- Heeft miljoenen Europeanen in staat gesteld om te werken, te studeren en met pensioen te gaan in andere lidstaten.
- Creëerde mogelijkheden voor arbeidsmobiliteit, waardoor tekorten aan geschoolde arbeidskrachten en demografische uitdagingen werden aangepakt.
- Bevorderde culturele uitwisseling en Europese identiteit door middel van intensiever persoonlijk contact.
- Studenten profiteerden van programma's zoals Erasmus, dat in deze periode aanzienlijk werd uitgebreid.
- De economische efficiëntie werd versterkt doordat werknemers naar gebieden met betere kansen konden verhuizen.

6. Versterkte wereldwijde invloed

De uitgebreide EU met een gemeenschappelijke munt werd een belangrijkere wereldspeler:

- De eurozone ontpopte zich als de op één na grootste economie ter wereld, na de Verenigde Staten.
- De regelgeving van de EU (voorlopers van de AVG, milieuregelgeving, consumentenbescherming) bepaalt in toenemende mate de wereldwijde norm.
- De coördinatie van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid is verbeterd, hoewel er nog steeds uitdagingen zijn.
- De ontwikkelingshulp en humanitaire bijstand van de EU maakten haar tot de grootste donor ter wereld.
- Handelsakkoorden die door de EU werden gesloten, wogen zwaarder voor een markt van 500 miljoen consumenten.
- De "soft power" en normatieve invloed van de EU zijn toegenomen door middel van uitbreidings- en partnerschapsbeleid.

3.3.3 Nadelen van deze periode

1. Institutionele overbelasting en besluiteloosheid

De uitbreiding van 15 naar 27 lidstaten zette de EU-instellingen zwaar onder druk:

- De besluitvorming werd trager en complexer door het bijna verdubbelde aantal lidstaten.
- De Raad had meer tijd nodig om consensus te bereiken tussen de uiteenlopende nationale belangen.
- De kosten voor vertaling en tolken schoten omhoog toen er in 2007 23 officiële talen waren.
- De commissie had moeite om effectief te blijven functioneren terwijl ze tegelijkertijd commissarissen uit alle lidstaten moest vertegenwoordigen.

- De institutionele hervormingen van het Verdrag van Nice werden alom bekritiseerd als ontoereikend en te gecompliceerd.
- Ondanks de hervormingen werd het steeds moeilijker om de drempel voor een gekwalificeerde meerderheid te halen.
- De beleidscoherentie leed eronder doordat de EU moeite had om de uiteenlopende voorkeuren binnen een breder ledenbestand te verzoenen.

2. Democratisch tekort en constitutionele crisis

Deze periode bracht ernstige legitimiteitsproblemen binnen de Europese integratie aan het licht:

- De afwijzing van het Grondwetsverdrag in Franse en Nederlandse referenda (2005) bracht een diepgeworteld scepticisme ten aanzien van EU-integratie aan het licht.
- De aanvankelijke afwijzing van het Verdrag van Lissabon door Ierland (2008) toonde aan dat burgers zich steeds meer vervreemd voelden van de besluitvorming binnen de EU.
- De lage opkomst bij de verkiezingen voor het Europees Parlement (van 56,8% in 1994 tot 43% in 2009) duidde op een wijdverspreide desinteresse.
- Critici betoogden dat het Verdrag van Lissabon in wezen de verworpen grondwet was, opnieuw verpakt zonder behoorlijke democratische raadpleging.
- De complexiteit van de EU-verdragen maakte ze onbegrijpelijk voor gewone burgers.
- Nationale regeringen gaven vaak "Brussel" de schuld van onpopulaire beslissingen, terwijl ze de eer voor populaire beslissingen zelf opeisten.
- De kloof tussen de integratieambities van de elite en de publieke opinie is aanzienlijk groter geworden.

3. Economische onevenwichtigheden en ontwerpfouten van de euro

De structuur van de euro bevatte fundamentele zwakheden die tijdens de daaropvolgende crisis aan het licht zouden komen:

- Een monetaire unie zonder fiscale unie creëerde asymmetrische schokken: landen konden hun valuta niet devalueren om hun concurrentievermogen te herstellen.
- De regels van het Stabiliteits- en Groeipact met betrekking tot het begrotingstekort en de staatsschuld werden slecht gehandhaafd, waarbij Frankrijk en Duitsland ze in 2003-2004 overtraden.
- Perifere landen (Griekenland, Portugal, Spanje, Ierland) kenden onhoudbare krediethausse, aangewakkerd door de lage rentetarieven in de eurozone.
- Er ontstonden verschillen in concurrentievermogen doordat de loonkosten per eenheid product in Zuid-Europa sneller stegen dan in Duitsland.
- Er bestond geen mechanisme voor fiscale overdrachten of risicodeling tussen de leden van de eurozone.
- De clause "geen reddingsoperatie" (artikel 125 VWEU) creëerde moreel risico en miste geloofwaardigheid.
- Het banktoezicht bleef nationaal, terwijl het monetaire beleid gecentraliseerd was, wat tot instabiliteit leidde.

4. Sociale spanningen en migratievraagstukken

De vrijheid van beweging en de uitbreiding van het grondgebied leidden tot aanzienlijke maatschappelijke en politieke tegenstand:

- West-Europese landen maakten zich zorgen over arbeidsmigratie vanuit Oost-Europese landen met lagere lonen.
- Bezorgdheid over "Poolse loodgieters" en loonconcurrentie voedde protectionistische sentimenten en droeg bij aan de nederlaag bij referenda.
- Er zijn aanwijzingen voor loondalingen in specifieke sectoren en regio's als gevolg van migratie vanuit nieuwe lidstaten.
- Er ontstonden zorgen over sociale dumping doordat bedrijven zich vestigden in landen met lagere arbeidskosten.
- Integratie-uitdagingen in gemeenschappen die een snelle demografische verandering doormaken.
- Opkomst van populistische en eurosceptische partijen die migratieangst uitbuiten.
- Het Verenigd Koninkrijk legde overgangsbepalingen op aan werknemers uit nieuwe lidstaten, wat politieke zorgen weerspiegelde.

5. Onvoldoende voorbereiding en absorptiecapaciteit

Het snelle uitbreidingsproces bracht talrijke uitdagingen met zich mee:

- Sommige nieuwe lidstaten kampten met administratieve problemen bij de implementatie en handhaving van het EU-recht (*acquis communautaire*).
- Corruptie en zorgen over de rechtsstaat bleven bestaan in verschillende nieuwe lidstaten, met name Bulgarije en Roemenië.
- Het landbouwbeleid werd steeds duurder en controversiëler door de groei van de boerenbevolking.
- Structurele fondsen werden ingezet om te voorzien in ontwikkelingsbehoeften in een veel groter en diverser gebied.
- De regionale verschillen binnen de EU zijn dramatisch toegenomen door de toetreding van veel armere landen.
- Bestaande leden maken zich zorgen over de financiële last van het ondersteunen van nieuwe leden.
- Er rezen vragen over de vraag of de EU te snel was uitgebreid zonder adequate institutionele voorbereiding.

6. Toenemend euroscepticisme en zorgen over nationale soevereiniteit

In deze periode nam het verzet tegen verdere integratie toe:

- Het euroscepticisme in het Verenigd Koninkrijk nam toe, met steeds luidere oproepen tot heronderhandeling of terugtrekking.
- Bezorgdheid over verlies van nationale soevereiniteit over belangrijke beleidsgebieden (monetair beleid, grenzen, regelgeving)
- Er bestaat wrok over EU-regelgeving die wordt gezien als een inbreuk op nationale tradities en gebruiken.
- Het verhaal van het "democratisch tekort" won aan populariteit doordat burgers zich losgekoppeld voelden van de besluitvorming binnen de EU.
- In diverse landen schetste de media een negatief beeld van de EU, met de nadruk op bureaucratie en verspilling.

- Het uitblijven van brede steun onder de bevolking voor grondwets hervormingen heeft de legitimiteit van de EU geschaad.
- Toenemende steun voor nationalistische en anti-EU politieke partijen in meerdere lidstaten.

2024. Zwak gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid

Ondanks institutionele hervormingen had de EU moeite om coherent op te treden in het buitenlands beleid:

- Diepgewortelde meningsverschillen over de Irak-oorlog van 2003 legden de beperkingen van een gemeenschappelijk buitenlands beleid bloot.
- De reactie van de EU op de Kosovo-crisis en de conflicten op de Balkan bracht coördinatieproblemen aan het licht.
- Lidstaten bleven prioriteit geven aan nationale buitenlandse beleidsbelangen boven standpunten van de EU.
- Het wisselende voorzitterschap van de Raad zorgde voor een onderbreking in de externe vertegenwoordiging.
- De militaire capaciteiten bleven voornamelijk nationaal, waardoor het vermogen van de EU om macht uit te oefenen beperkt bleef.
- De uitbreiding bracht meer uiteenlopende perspectieven op het buitenlands beleid met zich mee, waardoor het moeilijker werd om consensus te bereiken.
- De EU bleef voor haar veiligheid sterk afhankelijk van de NAVO en de Verenigde Staten.

3.3.4 Referenties

1. Europese Centrale Bank. “De euro: de geboorte van een nieuwe munt.” Toespraak van Willem F. Duisenberg, 21 mei 1999. Beschikbaar op: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/1999/html/sp990521.en.html>
2. Investopedia. “De euro: voordelen en uitdagingen voor EU-landen.” Beschikbaar op: <https://www.investopedia.com/ask/answers/09/euro-introduction-debut.asp>
3. Europees Parlement. “Verdrag van Amsterdam.” Europees Parlement – In het verleden: Het Parlement en de Verdragen. Beschikbaar op: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>
4. Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE). “Verdrag van Amsterdam.” Beschikbaar op: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cab24b9fe1/5b3d64e7-88e1-4f3e-a18f-f5f3f0c8c9c3>
5. Europese Centrale Bank. “De euro: de geboorte van een nieuwe munt.” Beschikbaar op: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/1999/html/sp990521.en.html>
6. Federal Reserve. “De introductie van de euro.” Federal Reserve Bulletin, november 1999. Beschikbaar op: <https://www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/1999/1099lead.pdf>
7. Federal Reserve van Minneapolis. “De euro in het internationale financiële systeem.” Beschikbaar op: <https://www.minneapolisfed.org/article/1999/the-euro-in-the-international-financial-system>
8. Wikipedia. “Verdrag van Nice.” Beschikbaar op: https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_Nice

9. Europese Unie. "Oprichtingsverdragen – Verdrag van Nice." Beschikbaar op: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/founding-agreements_en
10. Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE). "Het Verdrag van Nice van 26 februari 2001." Beschikbaar op: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cab24b9fe1/0e3b27d7-d897-4e29-960f-8b1c2f23ceec>
11. Europese Centrale Bank. "EU-uitbreiding: uitdagingen en kansen." Toespraak van Lucas Papademos, 27 oktober 2004. Beschikbaar op: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2004/html/sp041027.en.html>
12. Taylor & Francis Online. "20e verjaardag van de oostelijke uitbreiding van de EU." *Journal of European Integration*, 2025. Beschikbaar op: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14782804.2025.2491407>
13. Wereld Economisch Forum. "De vergeten economie van de EU-uitbreiding." Januari 2024. Beschikbaar op: <https://www.weforum.org/stories/2024/01/the-forgotten-economics-of-eu-enlargement/>
14. Wikipedia. "Verdrag van Lissabon." Beschikbaar op: https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_Lisbon
15. Zwitsers Federaal Departement van Buitenlandse Zaken. "Het Verdrag van Lissabon." Beschikbaar op: <https://www.europa.eda.admin.ch/en/the-treaty-of-lisbon>
16. Europese Unie. "Toelichting op het Verdrag van Lissabon." Persbericht MEMO/09/531. Beschikbaar op: https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-09-531_en.htm
17. ScienceDirect. "De impact van de oostelijke uitbreiding van de EU op stedelijke groei." *Regionale wetenschap en stedelijke economie*, 2024. Beschikbaar : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1056819023017062>
18. Real Instituto Elcano. "Waarom verwierpen de Ieren Lissabon? Een analyse van de resultaten van het referendum." Beschikbaar op: <https://www.realinstiutoelcano.org/en/analyses/why-did-the-irish-reject-lisbon-an-analysis-of-referendum-results-ari/>

3.4 Fase 4: Het crisistijdperk (2010-2020)

Legitimiteit onder vuur

De periode 2010-2020 was het meest uitdagende decennium in de geschiedenis van de EU sinds haar oprichting. De eurocrisis, de migratiecrisis, de Brexit, de achteruitgang van de democratie en de COVID-19-pandemie stelden de Europese solidariteit en integratie tot het uiterste op de proef. Hoewel de EU veerkracht en innovatievermogen toonde, met name in het kader van het NextGenerationEU-programma, legde het decennium fundamentele zwakheden in de institutionele structuur bloot, onthulde het een diepe verdeeldheid tussen de lidstaten en versnelde het de opkomst van populistische en eurosceptische bewegingen. De sociale kosten van de bezuinigingen, de aanhoudende economische divergentie en de erosie van democratische waarden in sommige lidstaten riepen existentiële vragen op over de toekomstige koers van de EU. De fiscale solidariteit die tijdens COVID-19 werd getoond, suggereerde echter dat een crisis nog steeds tot een diepere integratie kon leiden en een mogelijke weg voorwaarts bood, ondanks de grote uitdagingen van het decennium.

Belangrijkste gebeurtenissen:

- **Eurozonecrisis (2010-2015)**, bezuinigingen, democratisch tekort blootgelegd

- **Migratiecrisis (2015)**, gebrek aan solidariteit, nationale veto's
- **Brexit (2016)**, referendumuitslag: legitimiteit van de EU in twijfel getrokken
- **Opkomst van het populisme**, soevereinheidsgezinde partijen winnen terrein

Democratische hervormingen:

- **2014: Spitzenkandidat-proces**, EP kiest voorzitter van de Commissie (eerst: Juncker)
- **2017: ECI-hervorming**, vereenvoudigde regels, maar nog steeds moeilijk te gebruiken.
- **2019: Conferentie over de toekomst van Europa** aangekondigd

"De EU stond voor haar grootste legitimiteitscrisis en reageerde daarop met burgerparticipatie."

3.4.1 Overzicht

De periode van **2010 tot 2020** is een van de meest turbulente en uitdagende decennia in de geschiedenis van de Europese Unie, gekenmerkt door meerdere existentiële crises die de fundamenteën van de Europese integratie op de proef stelden.

Belangrijkste ontwikkelingen:

2010-2015 – Soevereine schulden crisis in de eurozone:

De onthulling door de Griekse regering eind 2009 dat het begrotingstekort veel hoger was dan eerder gemeld, leidde tot een staatsschulden crisis die zich over de eurozone verspreidde. Griekenland had drie reddingsprogramma's nodig (2010, 2012 en 2015) van in totaal meer dan € 289 miljard van het Internationaal Monetair Fonds, de Europese Centrale Bank en het Europees Stabiliteitsmechanisme. De crisis trof ook Ierland, Portugal, Spanje en Cyprus, die allemaal financiële steun nodig hadden. De reactie van de EU omvatte de oprichting van noodleningsmechanismen (Europees Financieel Stabiliteitsfonds, later het Europees Stabiliteitsmechanisme), de invoering van strenge bezuinigingsmaatregelen in de getroffen landen en de interventies van de ECB, waaronder de beroemde belofte van Mario Draghi in 2012 om "alles te doen wat nodig is".

2015-2016 – Europese migratie- en vluchtelingen crisis:

De Syrische burgeroorlog en conflicten in Afghanistan, Irak en andere regio's leidden alleen al in 2015 tot een ongekennde toestroom van meer dan 1,3 miljoen asielzoekers en migranten naar Europa. De crisis legde diepe verdeeldheid bloot tussen de lidstaten over de verdeling van de lasten en het asielbeleid. Duitsland voerde aanvankelijk een open-deurbeleid, terwijl Oost-Europese landen (met name Hongarije, Polen, Tsjechië en Slowakije) verplichte herplaatsingsquota weigerden. De EU-Turkije-overeenkomst van maart 2016 was erop gericht irreguliere migratie in te dammen door migranten vanuit Griekenland naar Turkije terug te sturen in ruil voor 6 miljard euro aan hulp, beloftes van visumliberalisering en de rechtstreekse hervestiging van Syrische vluchtelingen uit Turkije. De crisis leidde tot de tijdelijke herinvoering van grenscontroles in verschillende Schengenlanden en voedde de opkomst van anti-immigratie populistische partijen in heel Europa.

2016 – Brexit-referendum:

Op 23 juni 2016 stemde het Verenigd Koninkrijk met 51,9% tegen 48,1% voor een vertrek uit de Europese Unie, wat een schokgolf door Europa stuurde. De uitslag van het referendum weerspiegelde zorgen over immigratie, soevereiniteit en de vermeende overmoed van de EU. Premier David Cameron trad onmiddellijk af en Theresa May activeerde artikel 50 op 29 maart 2017, waarmee de formele onderhandelingen over de Brexit van start gingen. Het Brexit-proces domineerde de EU-politiek gedurende de daaropvolgende drie jaar, creëerde onzekerheid over de toekomst van de Europese integratie en riep vragen op over de vraag of andere landen dit voorbeeld zouden volgen.

2017-2020 – Brexit-onderhandelingen en -implementatie:

De onderhandelingen over de Brexit verliepen moeizaam, met geschillen over de Ierse grens, burgerrechten en de financiële afwikkeling. Na meerdere afwijzingen en verlengingen door het parlement bereikten het Verenigd Koninkrijk en de EU in oktober 2019 eindelijk een akkoord over de Brexit. Het Verenigd Koninkrijk verliet de EU formeel op 31 januari 2020 en ging een overgangsperiode in die duurde tot 31 december 2020. De overeenkomst inzake handel en samenwerking werd op 24 december 2020 gesloten, slechts enkele dagen voor het einde van de overgangsperiode.

2019-2020 – Opkomst van het populisme en achteruitgang van de democratie:

Gedurende het decennium wonnen populistische en eurosceptische partijen terrein in heel Europa. In Hongarije en Polen daagden regeringen de EU-waarden op het gebied van de rechtsstaat, de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en de persvrijheid uit. De EU startte een procedure op grond van artikel 7 tegen beide landen, maar had moeite om effectieve sancties op te leggen. Bij de verkiezingen voor het Europees Parlement in 2019 nam de invloed van de Groene Partijen en de nationalistische/populistische partijen toe, waardoor de traditionele dominantie van centrumrechts en centrumlinks afbrokkelde.

2020 – COVID-19-pandemie:

De coronapandemie trof Europa begin 2020 en veroorzaakte ongekende ontwrichting op het gebied van gezondheid, economie en maatschappij. De eerste reacties waren ongecoördineerd en nationaal, waarbij landen hun grenzen sloten en met elkaar concurreerden om medische benodigdheden. Uiteindelijk kwam de EU echter tot een gecoördineerde reactie, inclusief gezamenlijke vaccininkoop, de tijdelijke opschorting van de begrotingsregels en, het belangrijkste, het NextGenerationEU-herstelplan ter waarde van 750 miljard euro (390 miljard euro aan subsidies en 360 miljard euro aan leningen). Dit betekende een historische stap richting begrotingssolidariteit, waarbij de EU leningen aanging op de kapitaalmarkten om de hersteluitgaven te financieren. De Recovery and Resilience Facility werd het middelpunt van het plan en verplichtte de lidstaten tot het indienen van nationale herstelplannen die zich richten op groene en digitale transitie.

Betekenis:

Dit decennium stelde de Europese solidariteit en integratie als nooit tevoren op de proef. Hoewel de EU meerdere existentiële bedreigingen overleefde, legde deze periode fundamentele zwakheden in het institutionele ontwerp bloot, onthulde diepe verdeeldheid tussen de lidstaten en versnelde centrifugale krachten. De reactie op COVID-19 toonde echter aan dat een crisis nog steeds solidariteit en innovatieve beleidsreacties kan genereren, wat hoop biedt voor toekomstige integratie.

3.4.2 Voordelen van deze periode

1. Institutionele veerkracht en capaciteit voor crisisbeheer

Ondanks voorspellingen van een ineenstorting heeft de EU een opmerkelijke veerkracht getoond bij het beheersen van meerdere gelijktijdige crises:

- Er werden nieuwe crisisbeheersingsinstituten opgericht, waaronder het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM) met een leencapaciteit van 500 miljard euro.
- De Europese Centrale Bank heeft haar instrumentarium aanzienlijk uitgebreid, met onder meer lange termijn herfinancieringsoperaties (LTRO's), directe monetaire transacties (OMT's) en kwantitatieve versoepelingsprogramma's ter waarde van meer dan € 2,6 biljoen.
- De toezegging van Mario Draghi in juli 2012 om koste wat kost de euro te behouden, bleek doorslaggevend voor het kalmeren van de markten en het verlagen van de spreads op staatsobligaties.
- Gecoördineerde reacties ontwikkeld werden op ongekende uitdagingen, waarbij geleerd werd van eerdere fouten.
- De bankenunie (het Single Supervisory Mechanism en het Single Resolution Mechanism) versterkte de financiële stabiliteit door het banktoezicht te centraliseren onder de ECB.
- Het heeft aangetoond dat Europese integratie zelfs tijdens crisisperioden kan worden verdiept.

2. Historische fiscale solidariteit via NextGenerationEU

De reactie op de COVID-19-pandemie markeerde een keerpunt in de Europese fiscale integratie:

- Het NextGenerationEU-pakket van €750 miljard betekende de eerste keer dat de EU collectief leende op de kapitaalmarkten om overdrachten aan lidstaten te financieren.
- De Recovery and Resilience Facility (€672,5 miljard) verstrekke aanzienlijke subsidies (niet alleen leningen) aan de zwaarst getroffen landen, met name in Zuid-Europa.
- Dit betekende een belangrijke stap richting fiscale solidariteit en doorbrak het taboe op schuldenmutualisatie.
- De financiering was voorwaardelijk gekoppeld aan structurele hervormingen en investeringen in groene en digitale transitie, ter bevordering van modernisering.
- Het conditionaliteitsmechanisme voor de rechtsstaat (ingevoerd in 2020) koppelde EU-financiering aan respect voor democratische waarden.
- Schreef een precedent voor collectieve EU-leningen dat in toekomstige crises kan worden gebruikt.
- Aangetoond heeft dat Noord-Europese landen (met name Duitsland) fiscale overdrachten onder uitzonderlijke omstandigheden konden accepteren.

3. Economisch herstel in door de crisis getroffen landen

Ondanks strenge bezuinigingsmaatregelen hebben verschillende door de crisis getroffen landen aanzienlijke economische verbeteringen doorgemaakt:

- Ierland werd hét voorbeeld van een succesvolle aanpassing en keerde terug naar een sterke groei (gemiddeld 5-8% per jaar na 2014).
- De Portugese economie herstelde zich, met een positieve bbp-groei en een werkloosheid die daalde van 17,5% in 2013 naar 6,5% in 2019.
- De werkloosheid in Spanje is, hoewel nog steeds hoog, gedaald van 26,1% in 2013 naar 14,1% in 2019.
- Griekenland heeft, ondanks een sterke economische krimp, in 2018 zijn steunprogramma afgerond en is weer een bescheiden groei gaan vertonen.
- Structurele hervormingen in de arbeidsmarkt, pensioenstelsels en het openbaar bestuur hebben het concurrentievermogen op lange termijn verbeterd.
- Tekorten op de lopende rekening werden weggewerkt of teruggedraaid, waardoor de externe kwetsbaarheden werden verminderd.
- De banksector werd geherkapitaliseerd en versterkt door middel van stresstests en afwikkelingsmechanismen.

2024. Versterkte bankenunie en financiële regelgeving

De crisis leidde tot ingrijpende hervormingen om toekomstige financiële instabiliteit te voorkomen:

- Het Single Supervisory Mechanism (SSM) plaatste het toezicht op 130 belangrijke banken onder de ECB, waardoor de kwaliteit en consistentie van het toezicht verbeterden.
- Het Single Resolution Mechanism (SRM) creëerde een uniform kader voor de afwikkeling van failliete banken, waardoor de belastingdruk voor de belastingbetaler werd verlaagd.
- De Bank Recovery and Resolution Directive (BRRD) introduceerde "bail-in"-procedures, waarbij crediteuren en aandeelhouders verliezen moesten dragen voordat publieke middelen werden ingezet.
- Stresstests werden regelmatig en strenger uitgevoerd, wat de transparantie en het vertrouwen verbeterde.
- De kapitaalvereisten werden aanzienlijk verhoogd door de implementatie van de Basel III-normen.
- Macroprudentiële instrumenten werden ontwikkeld om systeemrisico's en kredietbubbels aan te pakken.
- Het Europees depositoverzekeringstelsel (EDS) werd voorgesteld, maar is nog niet volledig geïmplementeerd.

5. Sterker leiderschap op het gebied van klimaat en milieu

De EU heeft haar positie als globale leider op het gebied van klimaatactie versterkt:

- Het klimaat- en energiepakket van 2020 stelde bindende doelstellingen vast: een reductie van 20% van de broeikasgasemissies, een aandeel van 20% hernieuwbare energie en een verbetering van de energie-efficiëntie met 20% (allemaal behaald).
- Het Akkoord van Parijs (2015) gaf de EU een cruciale leiderschapsrol bij het waarborgen van wereldwijde klimaatverplichtingen.
- De Europese Green Deal, die in december 2019 van start ging, verplichtte de EU tot klimaatneutraliteit in 2050.
- Het EU-emissiehandelssysteem (ETS) werd versterkt en uitgebreid.

- De capaciteit voor hernieuwbare energie is enorm toegenomen, door zware investeringen in wind- en zonne-energie.
- Het actieplan voor de circulaire economie bevorderde efficiënt gebruik van hulpbronnen en afvalvermindering.
- Klimaatoverwegingen werden geïntegreerd in het NextGenerationEU-herstelplan, waarbij 30% van de middelen bestemd was voor klimaatdoelstellingen.

2024. Digitale interne markt en innovatie-initiatieven:

De EU heeft aanzienlijke vooruitgang geboekt op het gebied van digitale integratie en regelgeving:

- De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), die in mei 2018 van kracht werd, stelt wereldwijde normen vast voor gegevensbescherming en privacy.
- De strategie voor de digitale interne markt had tot doel belemmeringen voor online handel en diensten weg te nemen.
- De EU heeft zich gevestigd als een regelgevende supermacht, waarbij haar normen wereldwijd zijn overgenomen ("Brussel-effect").
- Verhoogde investeringen in onderzoek en innovatie via Horizon 2020 (budget van €77 miljard voor 2014-2020)
- Verbeterde digitale infrastructuur en connectiviteit in alle lidstaten.
- De Digital Services Act en de Digital Markets Act (voorgesteld in 2020) hadden tot doel techreuzen te reguleren.
- De uitrol van 5G wordt versneld, met gecoördineerde toewijzing van frequentiespectrum.

3.4.3 Nadelen van deze periode

1. Verwoestende sociale kosten van bezuinigingen

De reactie op de eurozonecrisis heeft miljoenen Europeanen ernstig leed berokkend:

- Het BBP van Griekenland kromp tussen 2008 en 2016 met 26%, een daling die vergelijkbaar is met die tijdens de Grote Depressie.
- De werkloosheid bereikte catastrofale niveaus: 27,5% in Griekenland (2013), 26,1% in Spanje (2013), waarbij de jeugdwerkloosheid in beide landen boven de 50% uitkwam.
- Armoede en sociale uitsluiting namen dramatisch toe, waarbij het armoedepercentage in Griekenland steeg van 28% (2009) naar 36% (2014).
- De openbare gezondheidszorgsystemen raakten ernstig beschadigd, met meldingen van medicijntekorten en een toegenomen kindersterfte in Griekenland.
- Pensioenverlagingen hebben ouderen zwaar getroffen, met name in Griekenland, waar de pensioenen met wel 40% zijn verlaagd.
- De braindrain versnelde doordat hoogopgeleide jongeren emigreerden, met meer dan 400.000 Grieken die tussen 2010 en 2015 vertrokken.
- Het aantal zelfmoorden is gestegen in crisislanden, waarbij Griekenland tussen 2010 en 2012 een stijging van 35% liet zien.

- De "Trojka" (Europese Commissie, Europese Centrale Bank, IMF) werd algemeen beschouwd als een samenwerkingsverband dat beleid oplegde zonder democratische verantwoording.

2. Democratische achteruitgang en crisis van de rechtsstaat

In het afgelopen decennium vond in verschillende lidstaten een ernstige aantasting van de democratische normen plaats:

- Hongarije onder Viktor Orbán ondermijnde systematisch de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, de persvrijheid en het maatschappelijk middenveld, waarbij grondwetswijzigingen de macht concentreerden.
- De regerende partij Recht en Rechtvaardigheid (PiS) in Polen heeft de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht ondermijnd door middel van gedwongen pensioneringen en politieke benoemingen binnen het Constitutioneel Hof.
- De EU heeft een procedure op grond van artikel 7 tegen beide landen aangespannen, maar kon geen effectieve sancties opleggen vanwege de wederzijdse bescherming tussen beide landen.
- Het conditionaliteitsmechanisme voor de rechtsstaat stuitte op juridische bezwaren en vertragingen bij de implementatie.
- De persvrijheid is in meerdere landen afgenomen, waarbij Hongarije en Polen tot de slechtst presterende landen binnen de EU behoren.
- De academische vrijheid werd bedreigd, wat bijvoorbeeld bleek uit de gedwongen sluiting van de Centraal-Europese Universiteit in Boedapest.
- De opkomst van conservatieve politieke stromingen binnen traditionele EU waarden op de proef gesteld en een tweeledige unie gecreëerd.
- Het onvermogen van de EU om haar eigen waarden af te dwingen heeft de geloofwaardigheid geschaad en verder verval in de hand gewerkt.

3. Brexit en de terugtrekking van de eerste lidstaat

Het vertrek van het Verenigd Koninkrijk betekende een historische tegenslag voor de Europese integratie:

- De EU verloor haar op één na grootste economie, 13% van haar bevolking en een belangrijke militaire en diplomatieke macht.
- Brexit zorgde voor economische ontwrichting, met een daling van de handel tussen het VK en de EU met ongeveer 25% in 2021.
- Het terugtrekkingsproces heeft vier jaar lang enorm veel politieke energie en middelen gekost.
- Brexit heeft eurosceptische bewegingen in heel Europa een boost gegeven, hoewel de "besmettingseffecten" beperkt bleken.
- Het vertrek van het Verenigd Koninkrijk verzwakte de wereldwijde invloed van de EU en veranderde de interne machtsverhoudingen.
- Complexe kwesties zoals de status van Noord-Ierland bleven controversieel en onopgelost.
- Brexit heeft aangetoond dat het EU-lidmaatschap omkeerbaar is en heeft de aanname van een steeds hechtere unie ter discussie gesteld.

- Het vertrek van het Verenigd Koninkrijk betekende het verlies van een belangrijke stem voor vrijhandel, financiële diensten en Atlantisch denken binnen de EU.

4. Migratiecrisis en uitholling van Schengen

De vluchtelingencrisis van 2015-2016 heeft de Europese solidariteit en het vrije verkeer ernstig geschaad:

- Er ontstonden diepe meningsverschillen tussen westerse/noordelijke landen en Oost-Europese staten over de verdeling van de lasten.
- De Visegrád-groep (Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije) weigerde verplichte herhuisvestingsquota en trotseerde daarmee beslissingen van de EU.
- Verschillende landen hebben opnieuw tijdelijke grenscontroles ingevoerd, waardoor de integriteit van het Schengengebied wordt ondermijnd.
- De overeenkomst tussen de EU en Turkije werd bekritiseerd omdat de migratiecontrole werd uitbesteed en de rechten van vluchtelingen mogelijk werden geschonden.
- Duizenden migranten stierven in de Middellandse Zee, alleen al in 2016 waren dat er meer dan 5.000.
- De crisis gaf een impuls aan populistische partijen die tegen immigratie waren, wat bijdroeg aan electorale successen in heel Europa.
- Het gemeenschappelijke Europese asielsysteem bleef onvolledig en functioneerde niet goed.
- Griekenland en Italië droegen onevenredig zware lasten, wat leidde tot wrok en politieke instabiliteit.
- De crisis bracht aan het licht dat er geen echte solidariteitsmechanismen in het migratiebeleid bestonden.

5. Aanhoudende economische divergentie en een onvolledige EMU

Ondanks de maatregelen tegen de crisis bleven fundamentele problemen in de eurozone onopgelost:

- De economische divergentie tussen Noord- en Zuid-Europa bleef bestaan: het BBP per hoofd van de bevolking in Duitsland groeide, terwijl dat in Italië stagneerde.
- Het BBP van Italië bleef in 2019 onder het niveau van 2007, wat neerkomt op een "verloren decennium".
- De eurozone miste cruciale elementen van een volwaardige monetaire unie: geen fiscale capaciteit, geen voltooiing van de bankenunie (EDIS ontbrak), geen kapitaalmarktenunie
- De begrotingsregels van het Stabiliteits- en Groeipact werden algemeen beschouwd als procyclisch en economisch schadelijk, maar bleven desondanks van kracht.
- Ondanks het herstel bleef de jeugdwerkloosheid in Zuid-Europa hardnekkig hoog.
- De publieke schuld is dramatisch gestegen: Griekenland (180% van het BBP), Italië (135%), Portugal (117%) in 2019.
- De institutionele structuur van de eurozone bleef kwetsbaar voor toekomstige schokken.

- De concurrentieverschillen bleven bestaan, waarbij de arbeidskosten per eenheid product steeds verder uiteenliepen.

6. Opkomst van populisme en euroscepticisme

Het anti-EU-sentiment nam in de loop van het decennium aanzienlijk toe:

- Populistische partijen boekten grote verkiezingswinsten: Alternative for Germany (AfD), Rassemblement National in Frankrijk, Lega in Italië, Vox in Spanje.
- Bij de Europese parlementsverkiezingen van 2019 nam de fragmentatie toe, waarbij de traditionele centrumrechtse en centrumlinkse partijen hun gezamenlijke meerderheid verloren.
- Het vertrouwen in de EU-instellingen is in veel lidstaten afgenomen, met name in door crises getroffen landen.
- Nationale regeringen geven steeds vaker "Brussel" de schuld van impopulaire beleidsmaatregelen, terwijl ze zelf de eer opeisen voor positieve ontwikkelingen.
- Het verhaal dat technocratische elites beleid aan burgers opleggen, kreeg steeds meer aanhang.
- Immigratie, soevereiniteit en economische grieven voedden het anti-EU-sentiment.
- Het vormen van coalities werd moeilijker naarmate het politieke landschap versnipperd raakte.
- De 'tolerante consensus' die integratie had ondersteund, was definitief aan diggelen geslagen.

7. Onvoldoende initiële reactie op COVID-19

De pandemie legde aanvankelijk ernstige coördinatieproblemen bloot:

- Lidstaten handelden begin 2020 eenzijdig door zonder overleg grenzen te sluiten en met elkaar te concurreren om medische apparatuur.
- Exportverboden op medische benodigdheden (ook binnen de EU) getuigen van een gebrek aan solidariteit.
- Het gebrek aan gecoördineerde reactie vanuit het gezondheidsbeleid legde lacunes in de bevoegdheden van de EU bloot.
- De eerste vaccinaankopen verliepen trager dan in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, wat tot frustratie bij het publiek leidde.
- De economische stilstand veroorzaakte de diepste recessie sinds de Tweede Wereldoorlog, met een krimp van het bbp van de EU van 6,1% in 2020.
- Economieën die sterk afhankelijk zijn van toerisme (Spanje, Griekenland, Italië) werden verwoest.
- De pandemie heeft de bestaande ongelijkheden tussen en binnen de lidstaten verergerd.
- Thuiswerken en de digitale kloof hebben de infrastructurele tekortkomingen in Oost- en Zuid-Europa aan het licht gebracht.

3.4.4 Referenties

1. Wikipedia. "Griekse staatsschuldencrisis." Beschikbaar op: https://en.wikipedia.org/wiki/Greek_government-debt_crisis

2. Council on Foreign Relations. “Tijdslijn van de Griekse schuldencrisis.” Beschikbaar op: <https://www.cfr.org/timelines/greeces-debt-crisis-timeline>
3. Peterson Institute for International Economics. “De Griekse schuldencrisis: geen gemakkelijke uitweg.” Beschikbaar op: <https://www.piie.com/microsites/greek-debt-crisis-no-easy-way-out>
4. Investopedia. “Eurozone Debt Crisis: Causes, Consequences, and Potential Solutions.” Beschikbaar op: <https://www.investopedia.com/terms/e/european-sovereign-debt-crisis.asp>
5. Migration Policy Institute. “De EU-Turkije-deal, vijf jaar later: een gehavend compromis.” Beschikbaar op: <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-turkey-deal-five-years-on>
6. Europese Commissie. “Vluchtelingen crisis: Europese Commissie neemt resolute maatregelen.” Persbericht MEMO-15-5597. Beschikbaar op: https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5597_en.htm
7. Wikipedia. “Europese migrantencrisis van 2015.” Beschikbaar op: https://en.wikipedia.org/wiki/2015_European_migrant_crisis
8. IZA Instituut voor Arbeidseconomie. “Europees asielbeleid voor en na de migratiecrisis.” Beschikbaar op: <https://wol.iza.org/uploads/articles/550/pdfs/european-asylum-policy-before-and-after-the-migration-crisis.pdf>
9. BBC News. “Vijf belangrijke gevolgen van Brexit vijf jaar later.” Beschikbaar op: <https://www.bbc.com/news/articles/cdrynjz1glpo>
10. Wikipedia. “Economische gevolgen van Brexit.” Beschikbaar op: https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_effects_of_Brexit
11. Onderzoeksdienst van het Europees Parlement. “De Brexit-paradox: hoe het verlaten van de EU tot meer migratie leidde.” EPRS-briefing, 2025. Beschikbaar op: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/772910/EPRS_BRI\(2025\)772910_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/772910/EPRS_BRI(2025)772910_EN.pdf)
12. “Nations in Transit 2020: Dropping the Democratic Façade.” Beschikbaar op: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2020/dropping-democratic-façade>
13. Europees Parlement. “Rechtsstaat in Polen en Hongarije.” Beschikbaar op: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/rule-of-law/20180123STO94114/rule-of-law-in-poland-and-hungary>
14. Europese Commissie. “Herstelplan voor Europa – NextGenerationEU.” Beschikbaar op: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_en
15. Europese Raad. “Een herstelplan voor Europa.” Beschikbaar op: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-recovery-plan/>
16. Intereconomics. “De volgende generatie EU: een grootschalige gezamenlijke reactie op de COVID-19-crisis.” Volume 55, nummer 4, 2020. Beschikbaar op: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2020/number/4/article/next-generation-eu-a-large-common-response-to-the-covid-19-crisis.html>
17. NextGenerationEU. “Voor een sterker, veerkrachtiger Europa.” Beschikbaar op: https://next-generation-eu.europa.eu/index_en

3.5 Fase 5: Het burgergerichte tijdperk (2020-2025)

Van crisis naar participatie

De periode 2020-2025 toonde zowel het ongekeerde vermogen van de EU tot solidariteit als haar kwetsbaarheid voor meerdere gelijktijdige crises. Het NextGenerationEU-herstelplan en de gezamenlijke reactie op de Russische invasie van Oekraïne waren

historische prestaties op het gebied van Europese integratie. De EU versnelde haar groene en digitale transitie en behield tegelijkertijd haar wereldwijde leiderschap op het gebied van regelgeving. De energiecrisis legde echter gevaarlijke afhankelijkheden bloot, de zorgen over het concurrentievermogen namen toe en de democratische achteruitgang zette zich in verschillende lidstaten voort. Het migratiepact bood een kader voor samenwerking, maar de implementatie ervan bleef een uitdaging. Het hernieuwde uitbreidingsmomentum, met name met betrekking tot Oekraïne, creëerde zowel kansen als risico's voor de toekomst van de Unie. Aan het einde van deze periode stond de EU voor fundamentele vragen over haar economisch model, het klimaatbeleid, institutionele capaciteit en geopolitieke rol in een steeds multipolairere wereld.

Belangrijkste ontwikkelingen:

- **2021-2022:** Conferentie over de toekomst van Europa
 - Meer dan 1 miljoen burgers namen deel.
 - 49 voorstellen: transnationale lijsten, meer bevoegdheden voor het Europees Parlement, bindende Europese Commissie, referenda in de hele EU
- **2024: Europese verkiezingen**, hoogste opkomst sinds 1994 (51%)
 - Renew Europe, de Groenen en S&D pleiten voor hervorming.
 - Patriots for Europe ontpopt zich als een belangrijke kracht
- **2025: Nieuwe Commissie (von der Leyen II)**
 - beloofde de voorstellen van de conferentie uit te voeren
 - Democratische kenmerken:
- **Transnationale lijsten:** besproken, (nog) niet aangenomen.
- **Digitale democratie-instrumenten:** e-petities, online raadplegingen
- **Burgervergaderingen:** als proefproject uitgevoerd in sommige landen (bijv. Frankrijk, Ierland)
- **EU-actieplan voor democratie (2020):** desinformatie bestrijden, media beschermen, rechtsstaat versterken

“De EU probeert nu een ‘burgerunie’ te worden, en niet zomaar een markt of een bureaucratie.”

3.5.1 Overzicht

De periode van 2020 tot 2025 is een transformerend tijdperk voor de Europese Unie, gekenmerkt door ongekennde uitdagingen die de Europese solidariteit op de proef stelden en tegelijkertijd de integratie op belangrijke beleidsgebieden versnelden. In deze vijf jaar heeft de EU meerdere crises het hoofd geboden, terwijl ze tegelijkertijd ambitieuze klimaat-, digitale en geopolitieke agenda's nastreefde.

3.5.2 Belangrijkste ontwikkelingen:

2020-2022 – COVID-19-pandemie en herstel:

De coronapandemie domineerde het begin van deze periode en veroorzaakte de diepste economische krimp sinds de Tweede Wereldoorlog, met een daling van het BB van de EU van 6,1% in 2020. De reactie van de EU evolueerde van aanvankelijke chaos naar historische solidariteit via het NextGenerationEU-herstelprogramma (€750 miljard), waarmee de EU voor het eerst gezamenlijke leningen aanging om fiscale overdrachten te financieren. De Herstel- en Veerkrachtfaciliteit werd in 2021 operationeel, waarna de lidstaten nationale herstelplannen indienden die gericht waren op groene en digitale transitie. De gezamenlijke vaccin inkoopstrategie van de EU zorgde, ondanks

aanvankelijke vertragingen, uiteindelijk voor voldoende doses voor alle lidstaten, met vaccinatiepercentages van meer dan 70% eind 2021.

2022-2025 – De Russische invasie van Oekraïne en het geopolitieke ontwaken:

De grootschalige Russische invasie van Oekraïne op 24 februari 2022 betekende een keerpunt voor de Europese veiligheid en integratie. De EU reageerde met ongekende eensgezindheid en legde 14 omvattende sanctiepakketten op, gericht tegen het Russische financiële systeem, de energiesector, technologie-import en individuele oligarchen. De EU verstrekke Oekraïne tot 2024 meer dan € 118 miljard aan financiële, militaire en humanitaire hulp. De oorlog leidde tot een dramatische verschuiving in het energiebeleid, met het REPowerEU-plan (€ 300 miljard) gericht op het beëindigen van de afhankelijkheid van Russische fossiele brandstoffen. De EU versnelde de uitrol van hernieuwbare energie, diversifieerde de gasvoorziening door middel van nieuwe LNG-terminals en realiseerde een reductie van 15% in het gasverbruik. Oekraïne en Moldavië kregen in juni 2022 de status van EU-kandidaatlid, waarna de toetredingsonderhandelingen in juni 2024 van start gingen. De oorlog stimuleerde ook een intensievere defensiesamenwerking, waarbij de discussies over een Europese Defensie-unie aan momentum wonnen.

2019-2024 – Implementatie van de Europese Green Deal:

Het Europese Green Deal, die in december 2019 van start ging, werd het bepalende beleidskader van de EU. De Europese klimaatwet (2021) maakte klimaatneutraliteit tegen 2050 wettelijk bindend, met een tussendoelstelling van 55% emissiereductie tegen 2030 (ten opzichte van het niveau van 1990). Het wetgevingspakket "Fit for 55" omvatte hervormingen van het emissiehandelssysteem (ETS), het koolstofgrensheffingsmechanisme (CBAM), doelstellingen voor hernieuwbare energie (42,5% tegen 2030) en strengere CO₂-normen voor voertuigen. De EU verbood de verkoop van nieuwe auto's met verbrandingsmotoren vanaf 2035. De implementatie stuitte echter op groeiende weerstand, waaronder protesten van boeren tegen milieuregelgeving, zorgen van de industrie over de concurrentiepositie en politieke tegenstand in sommige lidstaten.

2022-2024 – Energiecrisis en economische uitdagingen:

De oorlog in Oekraïne leidde tot een ongekende energiecrisis, waarbij de aardgasprijzen in augustus 2022 met meer dan 1000% stegen. De EU nam noodmaatregelen, waaronder prijsplafonds, gezamenlijke gasaankopen en solidariteitsmechanismen voor het delen van de levering. De inflatie bereikte in oktober 2022 10,6%, het hoogste niveau sinds de invoering van de euro, wat de ECB ertoe aanzette de rente fors te verhogen van -0,5% naar 4,5% in september 2023. De energieschok en de monetaire inkrimping duwden verschillende economieën in 2023 in een recessie, hoewel het herstel in 2024 begon. De crisis versnelde de groene transitie, maar legde ook kwetsbaarheden bloot in het concurrentievermogen van de Europese industrie, met name in energie-intensieve sectoren.

2023-2025 – Migratiepact en grensbeheer:

Na acht jaar onderhandelen bereikte de EU in december 2023 een akkoord over het Migratie- en Asielpact, een ingrijpende hervorming van de asielregels. Het pact introduceerde verplichte solidariteitsmechanismen (hetzij het opnemen van herplaatste asielzoekers, hetzij het verstrekken van financiële bijdragen), snellere asielprocedures met grenscontroles en een strenger terugkeerbeleid voor afgewezen aanvragers. De

overeenkomst bracht de zorgen van de frontlinielanden (Griekenland, Italië, Spanje) in evenwicht met die van Oost-Europese landen die tegen verplichte quota waren. De implementatie begon in 2024, hoewel de effectiviteit ervan controversieel bleef. De migratiecijfers bleven hoog, met meer dan 380.000 irreguliere aankomsten in 2023, wat de aanhoudende politieke spanningen voedde.

2024-2025 – Uitbreidingsmomentum en institutionele hervormingen:

De geopolitieke context versnelde de uitbreidingsbesprekingen. Naast Oekraïne en Moldavië verwierf Bosnië en Herzegovina in december 2022 de kandidaat status, en Georgië in december 2023. De toetredingsonderhandelingen met Oekraïne en Moldavië begonnen in juni 2024, een historische stap. Er bleven echter grote zorgen bestaan over de institutionele capaciteit, de rechtsstaat en het absorptievermogen van de EU. De verkiezingen voor het Europees Parlement in 2024 lieten een toename zien in de steun voor extreemrechtse en eurosceptische partijen, wat het beleid bemoeilijkte. Ursula von der Leyen werd herkozen als voorzitter van de Commissie en gaf prioriteit aan concurrentievermogen, defensie en uitbreiding.

2023-2025 – Digitale regelgeving en technologische soevereiniteit:

De EU heeft haar positie als wereldwijde leider op het gebied van digitale regelgeving verstevigd. De Digital Services Act (DSA) en de Digital Markets Act (DMA) traden in werking in 2023-2024 en legden grote technologieplatformen strenge verplichtingen op met betrekking tot contentmoderatie, het delen van gegevens en concurrentievervalsende praktijken. De AI Act, die in maart 2024 werd aangenomen, creëerde 's werelds eerste alomvattende regelgevingskader voor kunstmatige intelligentie (AI), waarbij AI-systemen werden gecategoriseerd op risiconiveau en strenge eisen werden gesteld aan toepassingen met een hoog risico. De EU heeft ook initiatieven op het gebied van digitale identiteit (eIDAS 2.0), gegevensbeheer en cyberbeveiliging verder ontwikkeld. Er blijven echter zorgen bestaan over de technologische achterstand van Europa ten opzichte van de VS en China op het gebied van AI-ontwikkeling en de productie van halfgeleiders.

2024-2025 – Zorgen over economische concurrentiekracht:

Het Draghi-rapport (september 2024) benadrukte de ernstige concurrentieproblemen waarmee de EU te kampen heeft, waaronder productiviteitskloven met de VS, onvoldoende investeringen in innovatie, gefragmenteerde markten en een te zware regelgeving. Het rapport pleitte voor 800 miljard euro extra jaarlijkse investeringen, een diepere integratie van de kapitaalmarkten en coördinatie van het industriebeleid. Het aandeel van de EU in het mondiale bbp bleef dalen en de bezorgdheid over de-industrialisatie nam toe, met name in energie-intensieve sectoren. Het debat tussen het handhaven van hoge regelgevingsnormen en het versterken van de concurrentiekracht laaide op, waarbij sommige lidstaten pleitten voor vereenvoudiging van de regelgeving.

3.5.3 Voordelen van deze periode

1. Historische fiscale solidariteit en succesvol herstel

Het NextGenerationEU-herstelplan betekende een doorbraak in de Europese fiscale integratie:

- Het fonds van €750 miljard (€390 miljard aan subsidies en €360 miljard aan leningen) was de eerste keer dat de EU gezamenlijke leningen aanging die door alle lidstaten werd gegarandeerd.
- Tegen 2024 had de Recovery and Resilience Facility meer dan €200 miljard uitgekeerd aan lidstaten voor groene en digitale investeringen.
- Het economisch herstel overtrof de verwachtingen: het BBP van de EU overtrof eind 2021 het niveau van vóór de pandemie en groeide in 2022 met 3,4%.
- De werkloosheid daalde tot een historisch laag niveau (6,0% in 2023), wat de effectiviteit van de financiële steunmaatregelen aantoonde.
- Het herstel verliep evenwichtiger dan na de crisis van 2008, waarbij Zuid-Europese landen onevenredig veel profiteerden van de subsidies.
- Spanje ontving 163 miljard euro en Italië 191,5 miljard euro, waarmee de modernisering van de infrastructuur en digitale mogelijkheden wordt ondersteund.
- Het precedent van gezamenlijke leningen creëerde een potentieel model voor toekomstige fiscale capaciteit van de EU.
- Het conditionaliteitsmechanisme van de rechtsstaat, hoewel omstreden, werd met succes toegepast op Hongarije en Polen, waardoor miljarden aan subsidies werden ingehouden.

2. Ongekende eensgezindheid over Oekraïne en geopolitieke volwassenwording

De reactie van de EU op de Russische invasie getuigde van opmerkelijke strategische samenhang:

- Veertien omvattende sanctiepakketten werden met bijna unanieme steun aangenomen, gericht op 80% van de Russische banktegoeden, technologie-export en energie-import.
- De EU verstrekke tot 2024 meer dan €118 miljard aan steun aan Oekraïne, waaronder €43 miljard aan militaire hulp (via de Europese Vredesfaciliteit).
- Energie-diversificatie heeft alle verwachtingen overtroffen: de Russische gasimport daalde van 40% van de EU-levering (2021) tot minder dan 8% (2024).
- De EU heeft in recordtijd meer dan 30 nieuwe LNG-terminals gebouwd en daarmee alternatieve leveringsbronnen uit Noorwegen, de VS, Qatar en Algerije veiliggesteld.
- De uitrol van hernieuwbare energiebronnen is dramatisch versneld, waarbij de capaciteitsuitbreidingen voor wind- en zonne-energie recordniveaus hebben bereikt (56 GW in 2023).
- De snelle toekenning van de kandidaatstatus aan Oekraïne en Moldavië (juni 2022) en de opening van de toetredingsonderhandelingen (juni 2024) getuigen van strategisch inzicht.
- Het eensgezinde standpunt van de EU versterkte haar geloofwaardigheid als geopolitieke speler en verstevigde de trans-Atlantische betrekkingen.

- De defensiesamenwerking werd geïntensiveerd, met meer gezamenlijke aankopen, het Strategisch Kompas-raamwerk en besprekingen over een Europese Defensie Unie.

3. Versnelde groene transitie en klimaatleiderschap

De EU behield haar leiderschap op het gebied van klimaatactie ondanks economische uitdagingen:

- De uitstoot van broeikasgassen daalde in 2023 met 32,5% ten opzichte van het niveau van 1990, waardoor de EU op koers ligt voor haar doelstelling voor 2030 (een reductie van 55%).
- Hernieuwbare energiebronnen bereikten in 2023 42% van de elektriciteitsproductie, een stijging ten opzichte van 34% in 2019.
- De Europese klimaatwet maakte klimaatneutraliteit tegen 2050 wettelijk bindend en creëerde mechanismen voor verantwoording.
- Het koolstofgrensaanpassingsmechanisme (CBAM) is in oktober 2023 in een overgangsfase ingevoerd om de zorgen over koolstoflekage aan te pakken.
- De verkoop van elektrische voertuigen steeg explosief en bereikte in 2023 21% van de verkoop van nieuwe auto's, mede dankzij de grootschalige uitrol van laadinfrastructuur.
- Het regelgevingskader van de EU (taxonomie, openbaarmakingsvereisten, duurzame financiering) heeft privaat kapitaal gemobiliseerd voor groene investeringen.
- De verbeteringen op het gebied van energie-efficiëntie zijn versneld, met als resultaat dat de EU tijdens de energiecrisis een reductie van 15% in het gasverbruik heeft gerealiseerd.
- Het Just Transition Fund (€17,5 miljard) ondersteunde regio's die afhankelijk zijn van kolen bij de overgang naar schone energie.
- De klimaatdiplomatie van de EU heeft wereldwijde actie beïnvloed, waarbij de Green Deal soortgelijke initiatieven over de hele wereld heeft geïnspireerd.

4. Leiderschap op het gebied van digitale regelgeving

De EU heeft zich gevestigd als 's werelds toonaangevende digitale toezichthouder:

- De Digital Services Act (DSA) en de Digital Markets Act (DMA) hebben uitgebreide kaders gecreëerd voor de regulering van platformen, waarbij wereldwijde technologiebedrijven hun werkwijzen in de hele EU hebben aangepast.
- De AI-wet (aangenomen in maart 2024) introduceerde 's werelds eerste alomvattende regelgeving voor kunstmatige intelligentie, waarbij systemen werden gecategoriseerd op basis van risico en transparantie-eisen werden gesteld.
- Het "Brussel-effect" zorgde ervoor dat EU-normen de wereldwijde digitale regelgeving beïnvloedden, waardoor bedrijven vaak wereldwijd EU-regels toepasten in plaats van aparte systemen te handhaven.

- De handhaving van de AVG is geïntensiveerd, met boetes ter waarde van €4,5 miljard die tussen 2020 en 2024 zijn opgelegd, wat de geloofwaardigheid van de regelgeving aantoont.
- Het raamwerk voor digitale identiteit (eIDAS 2.0) is verbeterd, waardoor veilige grensoverschrijdende digitale diensten mogelijk zijn.
- De Data Governance Act en de Data Act hebben kaders gecreëerd voor het delen van gegevens met behoud van privacy.
- De cyberbeveiligingscapaciteiten zijn versterkt door de Richtlijn inzake netwerk- en informatiebeveiliging (NIS2) en de Cyber Resilience Act.
- De regelgevingsaanpak van de EU bracht innovatie in evenwicht met de bescherming van fundamentele rechten en bood daarmee een alternatief voor het Amerikaanse laissez-faire-model en het Chinese model van staatscontrole.

5. Migratiepact overeenkomst na jarenlange impasse

Het migratie- en asielpact van december 2023 betekende een belangrijke doorbraak:

- Na acht jaar van mislukte onderhandelingen heeft de EU overeenstemming bereikt over een alomvattende hervorming van het asielstelsel.
- Het solidariteitsmechanisme bracht verplichte herhuisvesting in evenwicht met financiële bijdragen, waarbij rekening werd gehouden met de uiteenlopende voorkeuren van de lidstaten.
- Snellere asielprocedures (inclusief grenscontroles binnen 7 dagen) waren erop gericht de verwerkingstijden en irreguliere secundaire migraties te verkorten.
- Verbeterde terugkeerprocedures voor afgewezen aanvragers hebben de zorgen over de effectiviteit van de handhaving weggenomen.
- Het pact zorgde voor rechtszekerheid en voorspelbaarheid, en verving ad-hoc reacties op crises.
- De frontlinielanden (Griekenland, Italië, Spanje) kregen de verzekering dat de lasten zouden worden gedeeld.
- De overeenkomst toonde aan dat compromissen mogelijk waren, zelfs over de meest controversiële kwestie binnen de EU.
- De implementatie is in 2024 van start gegaan, waarbij nieuwe instanties en procedures werden opgericht.

6. Succesvolle vaccinatiecampagne en samenwerking op het gebied van gezondheid

Ondanks aanvankelijke uitdagingen is de gezondheidsaanpak van de EU uiteindelijk geslaagd:

- De gezamenlijke inkoop van vaccins heeft meer dan 4,6 miljard doses veiliggesteld, waardoor een eerlijke toegang voor alle lidstaten is gewaarborgd.
- Eind 2021 was meer dan 70% van de volwassenen in de EU volledig gevaccineerd, vergelijkbaar met andere ontwikkelde regio's.
- De EU heeft via COVAX meer dan 500 miljoen vaccindoses gedoneerd aan ontwikkelingslanden.

- Het initiatief van de Europese Gezondheidsunie heeft de coördinatie versterkt, met uitgebreidere bevoegdheden voor het Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding (ECDC) en het Europees Geneesmiddelenagentschap (EMA).
- De Health Emergency Preparedness and Response Authority (HERA) is opgericht om toekomstige gezondheids crises aan te pakken.
- Gezamenlijke inkoopmechanismen bleken effectief en vormden een blauwdruk voor toekomstige samenwerking.
- De pandemie heeft aangetoond dat gezondheidsbeleid, voorheen een nationale bevoegdheid, baat kan hebben bij coördinatie op EU-niveau.
- De toeleveringsketens voor medische producten werden versterkt, waardoor de afhankelijkheid van derde landen voor essentiële geneesmiddelen afnam.

3.5.4 Nadelen van deze periode

1. Ernstige energiecrisis en economische ontwrichting

De oorlog in Oekraïne legde gevaarlijke energieafhankelijkheden bloot en veroorzaakte economische onrust:

- De aardgasprijzen stegen in augustus 2022 met meer dan 1000%, wat leidde tot ongekende energiekosten voor huishoudens en bedrijven.
- De inflatie bereikte in oktober 2022 10,6%, het hoogste niveau sinds de invoering van de euro, waardoor de koopkracht afnam.
- Energie-intensieve industrieën werden geconfronteerd met existentiële bedreigingen, met productieverminderingen in de chemische industrie, de staalindustrie en de kunstmestsector.
- De agressieve renteverhogingen van de ECB (van -0,5% tot 4,5%) hebben in 2023 verschillende economieën in een recessie gestort.
- In sommige landen zijn de energierekeningen van huishoudens verdrievoudigd of verviervoudigd, waardoor meer dan €700 miljard aan overheidssteun nodig werd.
- De crisis bracht de strategische fout, nl. de overmatige afhankelijkheid van Russische energie, waarbij Duitsland bijzonder kwetsbaar was (55% van de gasimport uit Rusland in 2021).
- De concurrentiekracht van de industrie nam af, doordat Europese fabrikanten te maken kregen met energiekosten die 4 tot 5 keer hoger lagen dan die van hun Amerikaanse concurrenten.
- De crisis heeft de zorgen over de-industrialisatie versterkt, waardoor bedrijven hun productie verplaatsen naar regio's met lagere kosten.
- De overheidsschuld is aanzienlijk gestegen als gevolg van energiesubsidies, waardoor de begrotingsruimte beperkt is.

2. Aanhoudende concurrentiecrisis en innovatiekloof

Het **Draghi-rapport** en andere analyses brachten ernstige structurele zwakheden aan het licht:

- De productiviteitsgroei in de EU bleef aanzienlijk achter bij die in de VS, met een vertraagde groei van het BBP per hoofd van de bevolking van 30% sinds 2000.
- Het aandeel van de EU in het wereldwijde bbp daalde van 26% (2000) tot 17% (2023), en er wordt een verdere daling verwacht.
- De investeringen in innovatie bleven ontoereikend, met een R&D-uitgave van 2,2% van het BBP tegenover 3,5% in de VS.
- Europa miste grote technologiebedrijven. Geen enkel EU-bedrijf behoorde tot de 20 grootste technologiebedrijven ter wereld op basis van marktkapitalisatie.
- De kapitaalmarkten bleven gefragmenteerd, waardoor de beschikbaarheid van durfkapitaal beperkt bleef (100 miljard euro per jaar versus 300 miljard euro in de VS).
- De complexiteit en fragmentatie van de regelgeving belemmert de bedrijfsgroei, waarbij de nalevingskosten met name voor KMOs (MKBs) een zware last vormden.
- De EU kampt met een jaarlijks investeringstekort van 800 miljard euro om haar klimaat-, digitale en defensiedoelstellingen te behalen.
- De braindrain versnelt, doordat hooggekwalificeerde werknemers naar de VS emigreerden voor hogere salarissen en betere carrièremogelijkheden.
- De halfgeleiderindustrie blijft afhankelijk van Aziatische leveranciers, aangezien de €43 miljard van de EU-chipswet onvoldoende was om strategische autonomie te bereiken.
- Hoewel het Draghi-rapport concrete actie eiste, was de reactie daarop zwak en werden de problemen niet aangepakt.

3. Democratische achteruitgang en uitdagingen voor de rechtsstaat

Ondanks enige vooruitgang bleven fundamentele waarden in verschillende lidstaten bedreigd:

- Hongarije zette de systematische uitholling van zijn democratische instellingen voort, waarbij de regering van Orbán de media, de rechterlijke macht en het maatschappelijk middenveld controleert.
- De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in Polen bleef ondermijnd, ondanks enkele verbeteringen na de verkiezingen van 2023.
- Het conditionaliteitsmechanisme voor de rechtsstaat stuitte op implementatieproblemen, waarbij Hongarije slechts gedeeltelijke opschorting van de financiering ontving.
- De procedures op grond van artikel 7 tegen Hongarije en Polen bleven geblokkeerd, wat wijst op institutionele zwakte.
- De persvrijheid is in meerdere landen afgenomen, waarbij Hongarije wereldwijd op de 67e plaats staat (2024), de slechtste positie binnen de EU.
- De academische vrijheid werd bedreigd door overheids bemoeienis met de autonomie van universiteiten in Hongarije en Slowakije.
- De opkomst van extreemrechtse partijen bij de Europese parlementsverkiezingen van 2024 (die 186 zetels behaalden, tegenover 118 in 2019) heeft het bestuur gecompliceerd.

- Populistische regeringen in Italië, Nederland en mogelijk ook Frankrijk hebben het EU-beleid inzake migratie, klimaat en begrotingsregels ter discussie gesteld.
- Het onvermogen van de EU om haar eigen waarden af te dwingen heeft de geloofwaardigheid geschaad en een tweeledige unie gecreëerd.

4. Migratiespanningen en grens crises

Ondanks het Migratiepact bleven asiel en grensbeheer zeer problematisch:

- Het aantal illegale immigranten bleef hoog, met meer dan 380.000 in 2023, wat de politieke druk aanhield.
- Het aantal doden in de Middellandse Zee bleef oplopen, met meer dan 3.000 verdrinkende migranten in 2023, wat de tekortkomingen van de humanitaire hulporganisatie aan het licht bracht.
- De uitbesteding van grenscontrole via overeenkomsten met Tunesië, Libië en Turkije heeft tot bezorgdheid over de mensenrechten geleid.
- Het terugstuurbeleid van Polen aan de grens met Wit-Rusland was in strijd met het internationaal recht, met beschuldigingen van geweld en illegale terugzendingen.
- De implementatie van het Migratiepact stuitte op vertragingen en weerstand, met name vanwege zorgen over de effectiviteit ervan.
- Integratieproblemen bleven bestaan, met een werkloosheidspercentage onder migranten dat twee keer zo hoog was als dat van de autochtone bevolking.
- Anti-immigratiesentiment heeft de verkiezingssuccessen van extreemrechts in heel Europa aangewakkerd.
- De tekortkomingen van het Dublin-systeem hielden aan, waarbij de frontliniestaten een onevenredig zware last droegen.
- De duurzaamheid van de EU-Turkije-deal bleef twijfelachtig, aangezien Turkije 3,6 miljoen Syrische vluchtelingen opving en dreigde "de poorten wijd open te zetten".
- Het gebrek aan legale migratielroutes heeft irreguliere migratiestromen en smokkelnetwerken in stand gehouden.

5. Uitdagingen bij uitbreiding en institutionele verlamming

Het hernieuwde uitbreidingstempo stuitte op ernstige obstakels:

- De toetredingsonderhandelingen van Oekraïne begonnen te midden van een aanhoudende oorlog, wat een ongekende complexiteit met zich meebracht.
- De bezorgdheid over de institutionele capaciteit nam toe, aangezien de EU met 27 lidstaten al moeite had om de situatie onder controle te krijgen.
- De eis van unanimiteit voor belangrijke beslissingen leidde tot een patstelling, waarbij Hongarije herhaaldelijk de hulp aan Oekraïne en de sancties blokkeerde.
- Uitbreiding met Oekraïne, Moldavië en de Westelijke Balkan zou meer dan 100 miljoen inwoners toevoegen, wat de dynamiek binnen de EU fundamenteel zou veranderen.
- Zorgen over de rechtsstaat in kandidaat-landen (met name Georgië na de democratische terugval in 2024) riepen vragen op over de paraatheid.

- De absorptiecapaciteit van de EU bleef twijfelachtig, met onvoldoende voorgestelde budgetverhogingen.
- De hervorming van het landbouwbeleid is vastgelopen doordat boeren protesteren tegen mogelijke concurrentie van Oekraïense importproducten.
- De fragmentatie van de Europese Parlementsverkiezingen van 2024 maakte het vormen van coalities lastiger.
- De discussies over institutionele hervormingen (stemming met gekwalificeerde meerderheid, omvang van de commissie) boekten weinig vooruitgang, ondanks de urgentie.
- "Uitbreidingsmoeheid" onder de bestaande lidstaten, met name in West-Europa, beperkt de politieke wil.

6. Weerstand tegen de groene transitie en uitdagingen bij de implementatie

De ambitieuze klimaatagenda stuitte op toenemende politieke en economische weerstand:

- In 2023-2024 braken er in heel Europa boerenprotesten uit tegen milieuregelgeving, bezuinigingen op subsidies en goedkope importproducten.
- De EU heeft zich gedeeltelijk teruggetrokken van enkele maatregelen van de Green Deal, waardoor de doelstellingen voor de vermindering van pesticiden zijn uitgesteld en de wetgeving inzake natuurherstel is afgezwakt.
- Door lobbywerk vanuit het bedrijfsleven werden vrijstellingen en uitstel verkregen, met name voor het verbod op verbrandingsmotoren (uitzondering voor e-brandstoffen).
- Het koolstofgrensheffingsmechanisme stuitte op implementatie problemen en zorgen over de compatibiliteit met de WTO.
- Energie-intensieve industrieën dreigen te verhuizen naar regio's met lagere klimaatnormen, wat de vrees voor koolstoflekkage vergroot.
- De rechtvaardige transitie bleek ontoereikend, met als gevolg economische rampspoed en onvoldoende steun voor de kolenregio's.
- De publieke steun voor klimaatmaatregelen is afgenomen door de stijgende kosten van levensonderhoud en de energiecrisis.
- Bij de Europese parlementsverkiezingen van 2024 nam de steun toe voor partijen die zich verzetten tegen een ambitieus klimaatbeleid.
- Oost-Europese landen verzetten zich tegen een snellere uitfasering van kolen, onder verwijzing naar energiezekerheid en economische overwegingen.
- Het investeringstekort van €800 miljard voor de groene transitie bleef grotendeels ongedekt, en de mobilisatie van particulier kapitaal verliep trager dan nodig.

7. Controverse rond fiscale regels en economische divergentie

De hervorming van het begrotingsbeleid heeft nieuwe spanningen veroorzaakt:

- Het herziene Stabiliteits- en Groeipact (2024) bleef controversieel, waarbij critici betoogden dat het nog steeds te restrictief was.
- De schuldenlast bleef na de pandemie hoog: Griekenland (161% van het BBP), Italië (137%), Frankrijk (110%), Spanje (108%).

- De complexiteit van de nieuwe regels (landspecifieke aanpassingsmogelijkheden) leidde tot zorgen over transparantie en handhaving.
- De angst voor bezuinigingen stak opnieuw de kop op, met de vrees dat fiscale consolidatie de groei en de sociale cohesie zou ondermijnen.
- De economische divergentie bleef bestaan: het bbp per hoofd van de bevolking in Duitsland lag 50% hoger dan in Italië, terwijl Duitsland zelf te maken kreeg met een toenemende economische crisis, mede als gevolg van zijn eigen energiebeleid.
- De eurozone bleef onvolledig, met een gebrek aan fiscale capaciteit, een voltooide bankenunie en een kapitaalmarktenunie.
- De Italiaanse economie stagneerde, met een gemiddelde bbp-groei van slechts 0,7% per jaar tussen 2020 en 2024.
- De jeugdwerkloosheid bleef hoog in Zuid-Europa: Spanje (28%), Griekenland (26%), Italië (22%).
- De renteverhogingen van de ECB troffen landen met een hoge schuldenlast onevenredig hard, waardoor de spreads toenamen.
- Het ontbreken van automatische stabilisatoren en risicodelingsmechanismen maakte de eurozone kwetsbaar voor asymmetrische schokken.

3.6 Momenteel geldende verdragen

De EU-verdragen zijn bindende overeenkomsten tussen EU-lidstaten. Ze stellen EU-doelstellingen vast, regels voor EU-instellingen, hoe beslissingen worden genomen en de relatie tussen de EU en haar lidstaten. Elke actie die de EU onderneemt, is gebaseerd op verdragen.

Verdragen worden gewijzigd om de EU efficiënter en transparanter te maken, voor te bereiden op nieuwe lidstaten en nieuwe samenwerkingsgebieden te introduceren. Het EU-portaal EUR-Lex bevat de Founding-, Amendment- en Toetredingsverdragen, samen met enkele protocollen.

Het Verdrag van Lissabon diende als fundamenteel document dat het juridische kader van de EU herstructureerde en de rol van verschillende verdragen en documenten versterkte. De TEU en VWEU werden aanzienlijk gewijzigd, terwijl het Handvest van de Grondrechten juridische status kreeg. Het EURATOM-verdrag blijft relevant, maar is niet direct gewijzigd door het Verdrag van Lissabon. Al met al was het Verdrag van Lissabon bedoeld om een meer geïntegreerde en democratische EU te creëren, met gevolgen voor alle daaropvolgende verdragen en juridische documenten.

1. Verdrag over de Europese Unie (geconsolideerd 2016)
2. Verdrag inzake de werking van de Europese Unie (geconsolideerd 2016)
3. Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (geconsolideerd 2016)
4. Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie (2016)

3.6.1 *Verdrag inzake de Europese Unie (TEU) (geconsolideerd 2016)*

- **Ratificatiedatum:** De TEU werd oorspronkelijk ondertekend op 7 november 1991 en trad in werking op 1 november 1993. De meest recente

geconsolideerde versie, gewijzigd door het Verdrag van Lissabon, werd ondertekend op 13 december 2007 en trad in werking op 1 december 2009.

- **Ratificatieproces:**
 - **Intergouvernementele Conferentie (IGC):** De eerste TEU werd onderhandeld tijdens een IGC.
 - **Nationale ratificatie:** Elke EU-lidstaat ratificeerde het verdrag volgens zijn eigen constitutionele procedures, die doorgaans parlementaire goedkeuring of een referendum inhielden.
- **Relatie tot het Verdrag van Lissabon:** De TEU werd gewijzigd door het Verdrag van Lissabon, dat aanzienlijke veranderingen in de structuur en inhoud doorvoerde. Het Verdrag van Lissabon versterkte de rol van het Europees Parlement, stelde een meer permanente voorzitter van de Europese Raad in en versterkte de mogelijkheden van de EU voor externe actie. De wijzigingen die door het Verdrag van Lissabon werden aangebracht, werden op vergelijkbare wijze geratificeerd via nationale procedures, waarbij sommige landen kozen voor referenda.
- **Belangrijke wijzigingen:** Het Verdrag van Lissabon nam het Handvest van de Grondrechten op in het primaire EU-recht, verduidelijkte de juridische basis voor de acties van de EU en versterkte de principes van subsidiariteit en proportionaliteit.

3.6.2 Verdrag inzake de werking van de Europese Unie (VWEU) (v. 2016)

- **Ratificatiedatum:** Het VWEU werd oorspronkelijk opgericht als het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap (EG-verdrag) op 25 maart 1957 en trad in werking op 1 januari 1958. Het VWEU werd hernoemd en gewijzigd door het Verdrag van Lissabon, dat op 13 december 2007 werd ondertekend en op 1 december 2009 in werking trad.
- **Ratificatieproces:**
 - Intergouvernementele Conferentie (IGC): De amendementen werden onderhandeld tijdens de IGC die leidden tot het Verdrag van Lissabon.
 - Nationale ratificatie: Net als bij de TEU werden de wijzigingen in het VWEU door elke lidstaat geratificeerd volgens hun respectievelijke constitutionele processen, waaronder parlementaire stemmingen en referenda in sommige gevallen.
- **Relatie tot het Verdrag van Lissabon:** Het VWEU werd gewijzigd door het Verdrag van Lissabon, dat verschillende bepalingen reorganiseerde en consolideerde. Het verving het eerdere EG-verdrag en breidde de bevoegdheden van de EU uit.
- **Belangrijke wijzigingen:** Het Verdrag van Lissabon introduceerde nieuwe beleidsgebieden, zoals het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (VVBV), en paste de stemprocedures in de Raad van de EU aan om de efficiëntie van besluitvorming te verbeteren.

3.6.3 Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (EURATOM) (geconsolideerde versie 2016)

- **Relatie tot het Verdrag van Lissabon:** Hoewel het EURATOM-verdrag zelf niet door het Verdrag van Lissabon werd gewijzigd, erkende het

Verdrag van Lissabon het belang van EURATOM in de context van de bredere doelstellingen van de EU, met name met betrekking tot energiebeleid en nucleaire veiligheid.

- **Belangrijke wijzigingen:** Het Verdrag van Lissabon benadrukte de noodzaak van een samenhangend energiebeleid binnen het EU-kader, inclusief overwegingen uit het EURATOM-verdrag.

3.6.4 Handvest van de Fundamentele Rechten van de Europese Unie (v.2016)

- **Ratificatiedatum:** Het Handvest werd afgekondigd op 7 december 2000, maar was op dat moment niet juridisch bindend. Het werd juridisch bindend met de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon op 1 december 2009.
- **Ratificatieproces:**
 - **Aanvaarding:** Het Handvest werd aangenomen door de Europese Raad tijdens de top in Nice in december 2000.
 - **Opname in het EU-recht:** Het Verdrag van Lissabon, dat het Handvest in het primaire EU-recht opnam, werd door elke lidstaat geratificeerd via hun nationale procedures, vergelijkbaar met het TEU en VWEU.
- **Relatie tot het Verdrag van Lissabon:** Het Handvest kreeg dezelfde juridische waarde als de verdragen door het Verdrag van Lissabon. Dit betekent dat het Handvest nu juridisch bindend is en door EU-instellingen en lidstaten moet worden nageleefd bij de uitvoering van EU-wetgeving.
- **Belangrijke wijzigingen:** De opname van het Handvest in het primaire EU-recht onderstreept de inzet voor fundamentele rechten en vrijheden, en beïnvloedt wetgeving en rechterlijke beslissingen binnen het EU-kader.

3.6.5 Referenties voor de teksten van de verdragen

De volgende referenties linken naar de officiële teksten van elk verdrag en document zoals gepubliceerd in het Officiële Tijdschrift van de Europese Unie. De lezer kan de geconsolideerde versies en eventuele relevante wijzigingen via deze links vinden.

Bron: Officieel Tijdschrift van de Europese Unie, C 202, 7 juni 2016.

1. Verdrag inzake de Europese Unie (TEU) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016M%2FTXT>

2. Verdrag inzake het functioneren van de Europese Unie (VWEU) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E%2FTXT>

3. Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (EURATOM)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E%2FTXT>

4. Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016P%2FTXT>

3.7 Referenties

1. Europese Commissie. "Herstelplan voor Europa - NextGenerationEU." Beschikbaar op: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_en
2. Europese Raad. "EU-herstelplan." Beschikbaar op: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-recovery-plan/>

3. Bruegel. "De fiscale reactie op de economische gevolgen van het coronavirus." Beschikbaar op: <https://www.bruegel.org/dataset/fiscal-response-economic-fallout-coronavirus>
4. Europese Raad. "EU-reactie op de Russische invasie van Oekraïne." Beschikbaar op: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>
5. Europese Commissie. "EU-solidariteit met Oekraïne." Beschikbaar op: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/index_en
6. Centrum voor Europese Beleidsstudies (CEPS). "De reactie van de EU op de Russische oorlog tegen Oekraïne: een tijdlijn." Beschikbaar op: <https://www.ceps.eu/the-eus-response-to-russias-war-against-ukraine-a-timeline/>
7. Europese Commissie. "REPowerEU: betaalbare, veilige en duurzame energie voor Europa." Beschikbaar op: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en
8. Europees Parlement. "Oekraïne: EU-kandidaatstatus en de weg naar toetreding." Beschikbaar op: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/eu-enlargement/20220609STO32516/ukraine-eu-candidate-status-and-the-path-to-accession>
9. Europese Commissie. "Europese Groene Deal." Beschikbaar op: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
10. Europese Commissie. "De Europese Green Deal realiseren." Beschikbaar op: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en
11. Climate Action Network Europe. "De Europese Green Deal: een beoordeling van de huidige stand van zaken en de toekomstige implementatie." Beschikbaar op: https://caneurope.org/content/uploads/2024/02/CAN-Europe_European-Green-Deal-Assessment_February-2024.pdf
12. Bruegel. "De Europese energiecrisis: welke factoren hebben geleid tot de recorddaling van de vraag naar aardgas?" Beschikbaar op: <https://www.bruegel.org/analysis/europes-energy-crisis-what-factors-drove-record-fall-natural-gas-demand>
13. Europese Centrale Bank. "De impact van de recente inflatiestijging op huishoudens met een laag inkomen." Beschikbaar op: https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/focus/2023/html/ecb.ebbox202302_01~00e42c5b4e.en.html
14. Internationaal Energieagentschap. "Hoe Europa de import van aardgas uit Rusland binnen een jaar aanzienlijk kan verminderen." Beschikbaar op: <https://www.iea.org/reports/a-10-point-plan-to-reduce-the-european-unions-reliance-on-russian-natural-gas>
15. Europese Commissie. "Een nieuw pact inzake migratie en asiel." Beschikbaar op: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en
16. Europese Raad. "Migratiebeleid: Raad neemt nieuwe regels aan voor het beheer van migratie en asiel." Beschikbaar op: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/14/migration-policy-council-adopts-new-rules-to-manage-migration-and-asylum/>
17. Migration Policy Institute. "Het nieuwe EU-pact inzake migratie en asiel: de lastige kloof tussen ambitie en haalbaarheid overbruggen." Beschikbaar op: <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-pact-migration-asylum-ambition-achievability>

18. Europese Commissie. "EU-uitbreidingsbeleid." Beschikbaar op:
https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy_en
19. Europees Parlement. "EU-uitbreiding: stand van zaken en toekomstige uitdagingen." Beschikbaar op:
[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)760371](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)760371)
20. Politico. "Von der Leyen wint tweede termijn als voorzitter van de Commissie." Beschikbaar op: <https://www.politico.eu/article/ursula-von-der-leyen-wins-second-term-as-commission-president/>
21. Europese Commissie. "Het pakket van de Digital Services Act." Beschikbaar op: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package>
22. Europese Commissie. "De wet inzake digitale markten." Beschikbaar op: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-markets-act>
23. Europees Parlement. "EU AI-wet: eerste verordening inzake kunstmatige intelligentie." Beschikbaar op:
<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>
24. Europese Commissie. "De toekomst van het Europese concurrentievermogen - Rapport van Mario Draghi." Beschikbaar op:
https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en
25. Bruegel. "Het Draghi-rapport: een alomvattende strategie voor Europees concurrentievermogen." Beschikbaar op:
<https://www.bruegel.org/comment/draghi-report-comprehensive-strategy-european-competitiveness>
26. Europees Parlement. "Herstel- en veerkrachtfaciliteit." Beschikbaar op:
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/214/recovery-and-resilience-facility>
27. Europese Dienst voor Extern Handelen. "Een strategisch kompas voor veiligheid en defensie." Beschikbaar op:
https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en
28. Europees Milieuagentschap. "Trends en prognoses in Europa 2023." Beschikbaar op: <https://www.eea.europa.eu/publications/trends-and-projections-in-europe-2023>
29. Centrum voor Europese Beleidsstudies. "Het Brusselse effect en digitale markten: hoe EU-regelgeving de wereldwijde technologiegovernance vormgeeft." Beschikbaar op: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/the-brussels-effect-and-digital-markets/>
30. Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding. "COVID-19-vaccintracker." Beschikbaar op:
<https://vaccinetracker.ecdc.europa.eu/public/extensions/COVID-19/vaccine-tracker.html>
31. Bruegel. "Waarom de energiecrisis in Europa nog niet voorbij is." Beschikbaar op: <https://www.bruegel.org/comment/why-europes-energy-crisis-not-over>
32. Europese Rondetafel voor de Industrie. "Concurrentievermogen en groei: de industriële uitdaging van de EU." Beschikbaar op:
<https://ert.eu/documents/competitiveness-and-growth-the-eus-industrial-challenge/>
33. Freedom House. "Nations in Transit 2024: Fragile Frontier." Beschikbaar op: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2024/fragile-frontier>
34. Europees Parlement. "Rechtsstaat in de Europese Unie." Beschikbaar op: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/rule-of-law>
35. Bertelsmann Stiftung. "Transformatie-index BTI 2024: Europa." Beschikbaar op: <https://bti-project.org/en/reports/regional-reports/europe.html>

36. Amnesty International. "Europa: Pushbacks en geweld aan de grenzen moeten stoppen." Beschikbaar op: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/06/europe-pushbacks-and-violence-at-borders-must-end/>
37. Centrum voor Europese Hervorming. "De uitbreidingsuitdaging van de EU: hoe bereid je je voor op nieuwe leden?" Beschikbaar op: <https://www.cer.eu/insights/eus-enlargement-challenge-how-prepare-new-members>
38. Politico. "Hoe boerenprotesten de Groene Deal van de EU hervormen." Beschikbaar op: <https://www.politico.eu/article/how-farmer-protests-are-reshaping-the-eus-green-deal/>
39. Transport & Milieu. "Green Deal onder vuur: Hoe lobbyen vanuit de industrie het klimaatbeleid van de EU verzwakt." Beschikbaar op: <https://www.transportenvironment.org/discover/green-deal-under-attack/>
40. Europese Begrotingsraad. "Beoordeling van de begrotingspositie voor de eurozone in 2024." Beschikbaar op: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/european-fiscal-board-efb_en
41. Bruegel. "De hervorming van de begrotingsregels van de EU: Wat is er veranderd en welke uitdagingen blijven er?" Beschikbaar op: <https://www.bruegel.org/analysis/reform-eus-fiscal-rules-what-has-changed-and-what-challenges-remain>

3.8 Tijdslijnoverzicht van belangrijke mijlpalen in de democratie

Jaar	Evenement	Democratische impact
1951	Verdrag van Parijs (EGKS)	Eerste supranationale instantie, geen democratie
1957	Verdrag van Rome (EEG)	Economische integratie, geen directe verkiezingen
1979	Eerste EP-verkiezingen	Eerste stap naar legitimiteit
1986	Europese Akte	EP krijgt medebeslissingsbevoegdheid
1992	Verdrag van Maastricht	EU-burgerschap, subsidiariteit, medebesluitvorming
1997	Amsterdams Verdrag	Handvest van Rechten, meer macht voor het Europees Parlement
2001	Verdrag van Nice	Voorbereid voor vergroting
2004	Grondwettelijk Verdrag	Afgewezen, legitimiteitscrisis
2007	Verdrag van Lissabon	EP = gelijkwaardige medewetgever, ECI, bindend voor het Handvest
2014	Spitzenkandidat	EP kiest Commissievoorzitter
2019	Conferentie over de toekomst	Burgergestuurd hervormingsproces
2024	Europese verkiezingen	Hoogste opkomst sinds 1994
2025	Commissie (von der Leyen II)	Toegezegd de voorstellen van de conferentie uit te voeren

4 Vergelijkend federalisme: EU versus VS versus Zwitserland

4.1 Federale staat versus confederatie: belangrijke verschillen

Een van de discussiepunten is of de EU een federatie of een confederatie moet zijn. In dit hoofdstuk bespreken we de algemeen aanvaarde definities van beide en laten we zien hoe in de praktijk een duidelijk onderscheid zelden wordt gemaakt.

Om de democratische uitdagingen van de EU te begrijpen, is het nuttig om deze te vergelijken met andere federale systemen. We nemen een paar voorbeelden, zoals de VS, de EU en Zwitserland. Merk echter op dat dit een domein is van soevereine staten die op een bepaalde manier samenwerken. De burgers zijn er niet direct bij betrokken.

4.1.1 Definities

Termijn	Definitie
Federale Staat	Een unie van gedeeltelijk zelfbesturende staten of regio's onder een centrale federale overheid die op bepaalde gebieden (bijv. defensie, buitenlands beleid, munt) de hoogste autoriteit heeft. De lidstaten dragen soevereiniteit over aan de federale overheid.
Confederatie	Een unie van soevereine staten die beperkte bevoegdheden delegeren aan een centraal orgaan voor specifieke doeleinden (bijvoorbeeld defensie, handel). Lidstaten behouden hun volledige soevereiniteit en kunnen er op elk moment uitstappen.

Simpele analogie:

- **Federaal huwelijk** = Een **huwelijk**, je deelt bezittingen, beslissingen en identiteit.
- **Confederatie** = Een **zakelijk partnerschap**, je werkt samen, maar houdt je eigen boekhouding bij en kunt er op elk moment uitstappen.

4.1.2 Belangrijkste verschillen

Functie	Federale Staat	Confederatie
Soevereiniteit	Gedeeld heeft de federale overheid de hoogste autoriteit op belangrijke gebieden.	De lidstaten behouden hun volledige soevereiniteit.
Grondwet	Hoogste wet, bindend op alle niveaus.	Op verdrag gebaseerd, kan worden gewijzigd of verworpen door lidstaten.
Wijzigingsproces	Vereist federale goedkeuring + vaak ratificatie door een lidstaat.	Vereist unanieme toestemming van de lidstaten.
Uitgang rechts	Meestal niet, afscheiding is illegaal (bijv. VS, Duitsland)	Ja, lidstaten kunnen de EU verlaten (bijvoorbeeld Zwitserland, in theorie de EU).

Centrale overheid	Sterk, permanent, met een uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht.	Zwak, vaak tijdelijk, met beperkte mogelijkheden.
Burgerschap	Eén federale nationaliteit (bijv. Amerikaans staatsburger, Duits staatsburger)	Dubbele nationaliteit + confederatie (bijv. Zwitsers staatsburger + kantonaal staatsburger)
Belastingheffing	De federale overheid heft rechtstreeks belastingen.	Lidstaten heffen belastingen en kunnen bijdragen aan de begroting van de Confederatie.
Militair	Federaal leger (bijv. het Amerikaanse leger)	Legers van lidstaten, confederale coördinatie (bijv. Zwitserse militie)
Buitenlands beleid	Uitgevoerd door de federale overheid	Uitgevoerd door de lidstaten, confederale coördinatie

4.1.3 Praktische voorbeelden

Federale Staten

- Verenigde Staten, 50 staten onder een federale grondwet
- Duitsland, 16 Länder onder federale grondwet
- Canada, 10 provincies + 3 territoria
- Australië, 6 staten + 2 territoria
- India, 28 staten + 8 uniegebieden

Belangrijkste kenmerk: De federale overheid heeft het hoogste gezag, staten kunnen zich niet afscheiden.

Confederaties

- Zwitserland, 26 kantons onder een federale grondwet (maar de kantons behouden hun soevereiniteit).
- Europese Unie, 27 lidstaten op basis van verdragen (maar de staten behouden hun soevereiniteit)
- Historisch:
- Artikelen van de Confederatie (VS, 1781-1789), vervangen door de federale grondwet
- Sovjet-Unie (USSR, 1922-1991), de jure confederatie, de facto federatie
- Geconfedereerde Staten van Amerika (1861-1865), afscheidingsgezinde confederatie

Belangrijkste kenmerk: Lidstaten kunnen zich terugtrekken, en doen dat vaak (bijvoorbeeld de ineenstorting van de Sovjet-Unie, de Brexit).

4.1.4 Hybride modellen, de EU en Zwitserland

Europese Unie

- Technisch gezien is het een confederatie, maar de lidstaten behouden hun soevereiniteit.
- Maar functioneert op veel gebieden als een federatie (bijvoorbeeld interne markt, mededingingsbeleid, euro).

- Geen enkel staatsburgerschap, maar EU-burgerschap dat wordt verleend aan onderdanen van lidstaten.
- Uittreding mogelijk, conform artikel 50 VWEU (Brexit).
- De EU wordt vaak een " sui generis" unie genoemd, die noch volledig federaal, noch volledig confederaal is.

Zwitserland

- Formeel een federale staat, sinds de grondwet van 1848.
- Maar het functioneert als een confederatie, waarbij de kantons een grote mate van autonomie genieten.
- Directe democratie, frequente referenda, volksinitiatieven
- Geen federaal leger, geen militiestelsel, geen kantonale controle.
- Zwitserland is een confederale staat met een sterke soevereiniteit op kantonaal niveau.

4.1.5 Waarom het verschil ertoe doet

Context	Waarom het belangrijk is
EU-hervorming	Als de EU federaal wordt, verliezen de lidstaten hun soevereiniteit. Als ze confederaal wordt, behouden ze die.
Brexit	Het VK verliet de EU omdat deze als "te federaal" werd beschouwd, maar juridisch gezien is het een confederatie.
Zwitserse neutraliteit	Het confederale model van Zwitserland biedt kantons de mogelijkheid om zich buiten het buitenlands beleid te houden.
Amerikaanse Burgeroorlog	De zuidelijke staten probeerden zich af te scheiden, maar de federale overheid weigerde.

Kortom:

Federale staat:

Unie met een sterke centrale overheid, waarbij de lidstaten een deel van hun soevereiniteit opgeven.

Confederatie:

Unie van soevereine staten, waarbij de lidstaten hun soevereiniteit behouden en zich kunnen afscheiden.

De EU is juridisch gezien een confederatie, maar functioneert in de praktijk als een federatie.

Zwitserland is juridisch gezien een federale staat, maar functioneert in de praktijk als een confederatie.

Het gaat niet om het label, maar om wie de macht heeft en hoe die wordt uitgeoefend.

Omdat veel voorbeelden uit de praktijk een combinatie van beide zijn, is het onderscheid tussen "federaal" en "confederaal" deels theoretisch van aard.

4.2 Een vergelijking tussen de VS, Zwitserland en de EU

4.2.1 Verenigde Staten

Structuur:

- Federale overheid + 50 staten + lokale overheden
- Rechtstreekse verkiezing van de president, het Congres en de Senaat

- Grondwet, hoogste wet, kan worden gewijzigd door 2/3 van het Congres + 3/4 van de staten.
- Rechterlijke toetsing, het Hooggerechtshof kan wetten ongeldig verklaren.

Democratische kenmerken:

- Strikte scheiding der machten
- Directe democratie op staatsniveau (referenda, initiatieven)
- Hoge burgerparticipatie, maar weinig vertrouwen in instellingen.
- "De VS is een federale democratie met sterke checks and balances, maar er is sprake van toenemende polarisatie."
- Vanaf 2025 worden de democratische principes bedreigd door misbruik van "noodbevoegdheden" door het presidentschap.

4.2.2 Zwitserland

Structuur:

- Federale overheid + 26 kantons + gemeenten
- Directe democratie, referenda, initiatieven, terugroepingsprocedures
- Bondsraad = 7 leden, gekozen door het parlement (niet rechtstreeks)
- Geen staatshoofd, de president wisselt jaarlijks.

Democratische kenmerken:

- Subsidiariteit, besluitvorming op het laagste niveau
- Hoge burgerparticipatie, gemiddeld 3-4 referenda per jaar per burger.
- Consensusdemocratie, geen enkele partij domineert.
- "Zwitserland is een voorbeeld van direct en coöperatief federalisme, maar verandert traag."

4.2.3 Europese Unie

Structuur:

- Supranationale instellingen (EP, Commissie, Hof van Justitie) + intergouvernementele instellingen (Raad)
- Geen grondwet, alleen verdragen.
- Geen directe verkiezing van de voorzitter van de Commissie (nog niet), Spitzenkandidat-systeem
- Geen federale overheid, alleen een Commissie (uitvoerende macht), een Europees Parlement (wetgevende macht) en een Raad (medewetgever).

Democratische kenmerken:

- Gedeelde soevereiniteit, lidstaten behouden belangrijke bevoegdheden.
- Beperkte directe democratie, ECI, maar moeilijk te gebruiken.
- Weinig vertrouwen in instellingen, maar veel steun voor de EU in crisissituaties.
- "De EU is een unieke hybride, noch volledig federaal, noch volledig intergouvernementeel, en ze is nog steeds in ontwikkeling."

4.2.4 Vergelijkende tabel: Belangrijkste kenmerken

Functie	Verenigde Staten	Zwitserland	Europese Unie
Staatshoofd	Rechtstreeks gekozen	Roulerende president	Geen enkel hoofd

Wetgevende macht	Congres (gekozen)	Federale Assemblée	EP + Raad
Leidinggevend	President	Bondsraad	Commissie
Grondwet	Ja	Ja	Nee, alleen verdragen.
Directe democratie	Staatsniveau	Nationaal niveau	Beperkt (ECI)
Wijzigingsproces	2/3 + 3/4 staten	Referendum	Unaniem + ratificatie
Burgerparticipatie	Hoog (stemmen)	Zeer hoog (referenda)	Laag (maar stijgend)

4.2.5 Conclusie

De EU is geen staat, maar een unie van staten. Het democratisch tekort komt voort uit gedeelde soevereiniteit, intergouvernementele besluitvorming en een gebrek aan directe zeggenschap van de burgers.

Maar het is ook in ontwikkeling, met burgerparticipatie, digitale instrumenten en hervormingsvoorstellen die het richting een meer democratische, op de burger gerichte unie duwen.

De democratische ontwikkeling van de EU is traag, omstreden en onvolledig, hoewel er wel sprake is van vooruitgang.

Van technocratische integratie in de jaren vijftig tot door burgers geleide hervormingen in de jaren twintig, de EU probeert een unie van burgers te worden, en niet alleen van staten. De uitdagingen:

Het vinden van een evenwicht tussen nationale soevereiniteit en supranationale democratie, zonder verlies van legitimiteit of eenheid. Het realiseren van echte democratie zoals vastgelegd in de verdragen.